

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра фінансів, обліку та оподаткування

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

Тетяна КОСОВА

«_____» «_____» 2021 р.

**КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)**

**ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ
ОС «МАГІСТР»**

**Тема: «Фінансове забезпечення діяльності фермерських
господарств»**

Виконав(ла): Євгенія Олександрівна ЗЕМЛЯНСЬКА

Керівник: к.е.н., доцент Ганна СОЛОМІНА

Консультанти з окремих розділів пояснювальної записки:

перший розділ - к.е.н. Ганна СОЛОМІНА

другий розділ - к.е.н. Ганна СОЛОМІНА

третій розділ - к.е.н. Ганна СОЛОМІНА

Нормоконтролер: к.е.н., доцент Зоряна МОКРИНСЬКА

Київ 2021

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра фінансів, обліку та оподаткування
 Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
 Освітньо-професійна програма «Фінанси і кредит»

ЗАТВЕРДЖУЮ
 завідувач кафедри

_____ Тетяна КОСОВА

«_____» «_____» 2021 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання кваліфікаційної магістерської роботи

здобувача вищої освіти Євгенії ЗЕМЛЯНСЬКОЇ

1. Тема кваліфікаційної роботи «Фінансове забезпечення діяльності фермерських господарств» затверджена наказом ректора від 30.09.2021 № 2098/ст.

2. Термін виконання роботи: з 11. 10. 2021 р. до 31. 12. 2021 р. _____

3. Вихідні дані до роботи: нормативно-правова база, дані Державної служби статистики, фінансова та статистична звітність ФГ «Олден К»

4. Зміст пояснювальної записки:

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

- 1.1. Економіко-правове регулювання діяльності фермерських господарств
- 1.2. Джерела фінансового забезпечення діяльності фермерських господарств
- 1.3. Особливості фінансового забезпечення діяльності фермерських господарств в умовах земельної реформи

Висновки до розділу 1

РОЗДІЛ 2. КРИТИЧНА ОЦІНКА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ (НА ПРИКЛАДІ ФГ «ОЛДЕН К»)

- 2.1. Фінансово-економічний паспорт та структура управління ФГ «Олден К»
- 2.2. Матричний баланс джерел фінансових ресурсів та напрямів їх розміщення
- 2.3. Аналіз динаміки і структури реалізації за видами сільськогосподарської продукції та рентабельності її виробництва

Висновки до розділу 2

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

- 3.1. Використання земельно-іпотечних механізмів фінансового забезпечення діяльності фермерських господарств

3.2. Лізингово-бюджетні механізми оновлення сільськогосподарської техніки фермерських господарств

3.3. Біржові механізми фінансового забезпечення діяльності фермерських господарств

Висновки до розділу 3

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

5. Перелік обов'язкового графічного (ілюстративного) матеріалу:
ЛИСТ 1. Організаційна структура управління ФГ; ЛИСТ 2. Фінансово-економічний паспорт ФГ «Олден К»; ЛИСТ 3. Матричний баланс джерел фінансових ресурсів та напрямів їх розміщення. ЛИСТ 4. Динаміка реалізації за видами сільськогосподарської продукції. ЛИСТ 4. Структура реалізації за видами сільськогосподарської продукції. ЛИСТ 5. Аналіз рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції. ЛИСТ 6. Земельно-іпотечні механізми фінансового забезпечення діяльності фермерських господарств. ЛИСТ 7. Лізингово-бюджетні механізми оновлення сільськогосподарської техніки. ЛИСТ 8. Біржові механізми фінансового забезпечення діяльності фермерських господарств

6. Календарний план-графік

№ пор.	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1	Написання першого розділу кваліфікаційної магістерської роботи та надання його керівнику	11.10.2021 – 24.10.2021	
2	Написання та оформлення матеріалів другого розділу кваліфікаційної магістерської роботи і надання його керівнику	25.10.2021 – 07.11.2021	
3	Написання та оформлення матеріалів третього розділу кваліфікаційної магістерської роботи і надання його керівнику	08.11.2021 – 21.11.2021	
4	1. Узгодження кваліфікаційної магістерської роботи з науковим керівником. 2. Проходження нормоконтролю та перевірку на академічну доброчесність. 3. Отримання рецензії та відгуку на кваліфікаційну магістерську роботу. 4. Підготовка виступу.	22.11.2021 – 07.12.2021	
5	1. Переплетення кваліфікаційної магістерської роботи. 2. Подання кваліфікаційної магістерської роботи та супровідних документів секретарю ДЕК	08.12.2021 – 10.12.2021	

7. Консультанти з окремих розділів

РОЗДІЛ	КОНСУЛЬТАНТ (посада, прізвище, ім'я, по батькові)	ПІДПИС, ДАТА	
		ЗАВДАННЯ ВИДАВ	ЗАВДАННЯ ПРИЙНЯВ
РОЗДІЛ 1	ступінь, звання прізвище ім'я по батькові	Ганна СОЛОМІНА	
РОЗДІЛ 2	ступінь, звання прізвище ім'я по батькові	Ганна СОЛОМІНА	
РОЗДІЛ 3	ступінь, звання прізвище ім'я по батькові	Ганна СОЛОМІНА	

8. Дата видачі завдання: «08» жовтня 2021 р.

Керівник кваліфікаційної магістерської роботи _____ Ганна СОЛОМІНА
(підпис керівника)Завдання прийняв до виконання _____ Євгенія ЗЕМЛЯНСЬКА
(підпис здобувача)

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

МСФЗ – міжнародні стандарти фінансової звітності

НП(С)БО – Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку

ФГ – фермерське господарство

ФОП - фізична особа – підприємець

СФГ - сімейне фермерське господарство

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна магістерська робота на тему «Фінансове забезпечення діяльності фермерських господарств»: 91 сторінка, 17 рисунків, 28 таблиць, 60 використаних джерел.

Об'єкт дослідження – процес забезпечення діяльності фермерських господарств ФГ «ОЛДЕН К».

Предмет дослідження – сукупність теоретико-методичних та науково-практичних аспектів функціонування фінансового забезпечення діяльності фермерських господарств.

Мета дослідження – удосконалення фінансового забезпечення діяльності фермерських господарств.

Методи дослідження. У процесі дослідження використовувались такі методи: методи теоретичного узагальнення, аналізу і синтезу; методи статистичного аналізу; системний метод; графічний метод та інші.

Матеріали кваліфікаційної магістерської роботи рекомендується використовувати у навчальному процесі та у діяльності фермерських господарств.

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ДІЯЛЬНІСТЬ, ФЕРМЕРСЬКІ ГОСПОДАРСТВА,

ЗМІСТ

ВСТУП.....	9
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ	12
1.1. Економіко-правове регулювання діяльності фермерських господарств	12
1.2. Джерела фінансового забезпечення діяльності фермерських господарств	15
1.3. Особливості фінансового забезпечення діяльності фермерських господарств в умовах земельної реформи.....	19
Висновки до розділу 1.....	27
РОЗДІЛ 2. КРИТИЧНА ОЦІНКА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ (НА ПРИКЛАДІ ФГ «ОЛДЕН К»)	28
2.1. Фінансово-економічний паспорт та структура управління ФГ «Олден К».....	28
2.2. Матричний баланс джерел фінансових ресурсів та напрямів їх розміщення.....	32
2.3. Аналіз динаміки і структури реалізації за видами сільськогосподарської продукції та рентабельності її виробництва.....	48
Висновки до розділу 2.....	59
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ	62
3.1. Використання земельно-іпотечних механізмів фінансового забезпечення діяльності фермерських господарств.....	62
3.2. Лізингово-бюджетні механізми оновлення сільськогосподарської техніки фермерських господарств.....	66
3.3. Біржові механізми фінансового забезпечення діяльності фермерських господарств.....	71

Висновки до розділу 3.....	73
ВИСНОВКИ	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	82

ВСТУП

Актуальність проблеми. Агропромисловий комплекс та його найважливіша галузь - сільське господарство – відіграє важливу роль у розвитку національної економіки. Особливою формою підприємництва в аграрному секторі є фермерські господарства. Фермер здійснює господарську діяльність самостійно з метою виробництва та реалізації товарної сільськогосподарської продукції для одержання прибутків і збільшення власного капіталу. Фермерське господарство як форма підприємницької діяльності селян зі створенням юридичної особи використовує земельні ділянки, біологічні активи для вироблення продукції тваринництва і рослинництва, а також її переробки.

Управління фінансовими ресурсами це складна система принципів, прийомів, методів та інструментів впливу на процеси формування і використання цих ресурсів. Стимулювання розвитку ринкових відносин і прискорені темпи аграрної реформи викликали недорозвиненість системи управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств. Головним чином, недосконалою є макроекономічна підсистема, а мікроекономічна – справедливо вважається несформованою. Адже типові проблеми фінансування аграріїв значно ускладнено відсутністю кваліфікованого фінансового менеджменту і, як наслідок, поетапного процесу управління фінансовими ресурсами.

Мета кваліфікаційної магістерської роботи – удосконалення фінансового забезпечення діяльності фермерських господарств.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність постановки і вирішення наступних *завдань*:

з'ясовано економіко-правове регулювання діяльності фермерських господарств;

визначено джерела фінансового забезпечення діяльності фермерських господарств;

уточнено особливості фінансового забезпечення діяльності фермерських господарств в умовах земельної реформи;

побудовано фінансово-економічний паспорт та структуру управління ФГ «Олден К»;

запропоновано матричний баланс джерел фінансових ресурсів та напрямів їх розміщення;

проаналізовано динаміку і структуру реалізації за видами сільськогосподарської продукції та рентабельності її виробництва;

обґрунтовано використання земельно-іпотечних механізмів фінансового забезпечення діяльності фермерських господарств;

запропоновано Лізингово-бюджетні механізми оновлення сільськогосподарської техніки фермерських господарств;

визначено біржові механізми фінансового забезпечення діяльності фермерських господарств

Об'єкт дослідження – процес забезпечення діяльності фермерських господарств.

Предмет дослідження – сукупність теоретико-методичних та науково-практичних аспектів функціонування фінансового забезпечення діяльності фермерських господарств.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої в роботі мети використовувались такі методи дослідження: теоретичне узагальнення; аналізу та синтезу; класифікації; статистичного й техніко-економічного аналізу; структурно-логічного аналізу.

Наукова новизна кваліфікаційної магістерської роботи. У кваліфікаційній магістерській роботі удосконалено:

форми і методи фінансового забезпечення діяльності фермерських господарств на основі синтезу земельно-іпотечних, лізингових, біржових механізмів. На відміну від існуючих підходів, пропонується на теорії біхевіоризма і врахуванні особистісних характеристик фермера при розробці ним фінансової політики.

Інформаційною базою дослідження є законодавчо-нормативні акти, наукові періодичні видання, монографії, матеріали науково-практичних конференцій, Інтернет-ресурси, офіційний сайт Державної служби статистики України, дані фінансової звітності ФГ «ОЛДЕН К».

Практичне значення одержаних результатів. Результати кваліфікаційної магістерської роботи рекомендується використовувати під час проведення наукових досліджень, у практичній діяльності фермерських господарств.

Апробація результатів кваліфікаційної магістерської роботи. Результати дослідження, що містяться у кваліфікаційній магістерській роботі, пройшли апробацію та отримали схвалення на XII Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Фінанси: теорія і практика» (м. Київ, 2021).

Структура, зміст та обсяг кваліфікаційної магістерської роботи. Кваліфікаційна магістерська робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел та додатків. Основний зміст кваліфікаційної магістерської роботи розміщено на 89 сторінках друкованого тексту, у тому числі 16 таблиць, 15 рисунків та 5 додатків на 21 сторінці. Список використаних літературних джерел налічує 62 найменування, який подано на 8 сторінках.

Публікації здобувача за темою кваліфікаційної магістерської роботи:

1. Соломіна Г. В., Землянська Є. О. Фінансова та операційна результативність фермерських господарств в національній економіці. *Фінанси: теорія і практика: матер. Міжн. наук.-практ. Інтернет-конф.* (17.12.2021, м. Київ). К.: НАУ. С.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

1.1. Економіко-правове регулювання діяльності фермерських господарств

Відповідно до ст. 1 Закону України від 19.06.2003 № 973 «Про фермерське господарство» [46] фермерське господарство є формою підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, здійснювати її переробку та реалізацію з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм у власність та/або користування, у тому числі в оренду, для ведення фермерського господарства, товарного сільськогосподарського виробництва, особистого селянського господарства, відповідно до закону. Фермерське господарство може бути створене одним громадянином України або кількома громадянами України, які є родичами або членами сім'ї, відповідно до закону.

Фермерське господарство підлягає державній реєстрації як юридична особа або фізична особа – підприємець.

Питання приватизації земель для ведення фермерського господарства регулюються нормами Земельного кодексу України [21]. Згідно зі статтями 31-32 Кодексу землі фермерського господарства можуть складатися з земельних ділянок, що належать їм на правах приватної власності (фермерського господарства як юридичної особи; громадян як членів фермерського господарства), або використовуються на умовах оренди.

Громадяни - члени фермерського господарства мають право на одержання безоплатно у власність із земель державної і комунальної власності земельних ділянок у розмірі земельної частки (паю). Якщо раніше вони не набули права на земельну частку (пай)), то вони можуть отримати безоплатно у приватну власність надані їм у користування земельні ділянки у розмірі

земельної частки (паю) члена сільськогосподарського підприємства, розташованого на території відповідної ради.

У разі передачі безоплатно у власність земельної ділянки із земель державної або комунальної власності для ведення фермерського господарства реєстрація права власності на неї здійснюється територіальним органом Державної реєстраційної служби за місцезнаходженням нерухомого майна. Він видає свідоцтво про право власності на нерухоме майно, яке посвідчує право власності на земельну ділянку фермерського господарства, витяг із Державного земельного кадастру та/або із Державного реєстру речових прав на нерухоме майно. Факт отримання земельної ділянки є підставою для реєстрації фермерського господарства і набуття статусу юридичної особи.

Із метою вирішення питань переоформлення та спадкування прав постійного користування земельними ділянками, наданими для створення та ведення фермерського господарства, забезпечення збереження фермерськими господарствами земель, які необхідні для здійснення господарської діяльності, зменшення витрат на переоформлення та реалізацію прав на землю, пропонуємо законодавчо закріпити необмежене в часі право фермерських господарств, їх засновників і членів на безоплатну приватизацію цих земельних ділянок без їх поділу. У разі перетворення фермерського господарства до нової юридичної особи переходять права постійного користування земельними ділянками з подальшою можливістю безоплатної приватизації цих земель. У будь-якому разі особи повинні мати законодавчі гарантії своїх прав на землі, які надані для створення та ведення фермерського господарства.

Відповідно до чинних нормативно-правових актів, фізичні особи вправі реалізувати свої підприємницькі інтереси у професійній сфері, зокрема, шляхом створення таких об'єднань як фермерські господарства. За своєю сутністю вони є господарськими товариствами, у них відсутні специфічні риси, які дозволяють стверджувати про їх особливу організаційно-правову форму. Але, на відміну від господарських товариств, які мають складну

структуру органів товариства, фермерське господарство має лише голову, який представляє ФГ перед органами державної влади, підприємствами, установами, організаціями та окремими громадянами чи їх об'єднаннями. Голова ФГ від його імені укладає угоди та вчиняє інші юридично значущі дії відповідно до законодавства України. ФГ може бути створене одним громадянином України або кількома громадянами України, які є родичами або членами сім'ї. ФГ підлягає державній реєстрації як юридична особа або фізична особа – підприємець. ФГ-юридична особа діє на основі статуту і підлягає державній реєстрації у встановленому порядку за умови набуття права власності або користування земельною ділянкою. Новоствореним фермерським господарствам протягом перших трьох років їх становлення, а також певним групам ФГ надається допомога за рахунок державного та місцевого бюджетів, у тому числі через Український державний фонд підтримки фермерських господарств.

Таким чином, ФГ не є самостійною організаційно-правовою формою юридичних осіб, а є узагальнюючим поняттям, запровадженим із метою врегулювання особливостей ведення підприємницької діяльності у сфері сільського господарства та надання державної підтримки у цій галузі. СФГ без статусу юридичної особи організовується фізичною особою – підприємцем самостійно або спільно з членами її сім'ї на підставі договору про створення СФГ. Він укладається в письмовій формі та підлягає нотаріальному посвідченню. Головою СФГ без статусу юридичної особи є член сім'ї, зареєстрований як ФОП і визначений договором. Від імені СФГ має право виступати голова або уповноважений ним один із членів господарства. Істотними умовами договору про створення СФГ є: найменування; місцерозташування (адреса) господарства; мета та види його діяльності; порядок прийняття рішень та координації спільної діяльності членів господарства; правовий режим спільного майна членів господарства; порядок покриття витрат і розподілу результатів (прибутку або збитків) діяльності господарства між його членами; – порядок вступу до господарства та виходу з

нього; трудові відносини членів господарства; інші положення. Договір про створення СФГ за своєю правовою природою є договором про спільну діяльність і передбачає створення об'єднання фізичних осіб певної кваліфікації та професії за ознакою сімейних відносин його учасників у сфері сільського господарства.

1.2. Джерела фінансового забезпечення діяльності фермерських господарств

В усіх країнах з розвиненою ринковою економікою ФГ були і залишаються дотепер переважно сімейно-трудовами, у яких в одній особі поєднуються власник - господар - менеджер. А це породжує у фермера самоособистий інтерес, економічну й правову відповідальність, що збуджує і стимулює сумлінне і творче ставлення до ефективної господарської діяльності, самозабезпечує раціональне використання живої й уречевленої праці, дбайливе використання землі й результатів виробництва. Економічна вагомість цього фактору істотна, зрозуміло, за умови високого рівня професіоналізму фермера у цілому, і як менеджера - зокрема. Головною проблемою більшості ФГ є їхні невеликі розміри. Невеликі розміри сільськогосподарських підприємств не забезпечують раціонального використання системи технічних засобів і відповідного зниження собівартості продукції. Збільшення ж їхніх розмірів дає змогу раціональніше використовувати техніку та інші основні виробничі фонди, транспорт, трудові ресурси, а відповідно й ефективніше вести виробництво в цілому. Саме тому Організаційно-правова структура землекористування, в якій переважає дрібнотоварний сектор, ніколи не стане базовою основою для структурно-інноваційної перебудови вітчизняної аграрної економіки [22, с. 54].

Під фінансовою роботою фермерського господарства слід розуміти систему використання різних форм і методів для фінансового забезпечення їх

функціонування та досягнення ними поставлених цілей. Основними проблемами фермерського господарства є: малоземелля деяких регіонів держави; слабка державна фінансово-кредитна підтримка фермерства; нерегульованість ринку збуту продукції аграрного сектора; слабка матеріально-технічна база фермерських господарств; брак коштів для поновлення основних фондів, закупівлі поголів'я худоби, насіння, мінеральних добрив, засобів догляду за рослинами, необхідної техніки для механізації виробничого процесу і т. п.; несвоєчасні розрахунки заготівельних організацій; недосконалість механізму довгострокового кредитування та оподаткування фермерських господарств; недорозвинута інфраструктура; недостатньо розвинені орендні відносини та ін.

Якість управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств впливає на ефективність фінансової діяльності, яка включає також сферу формування, розподілу та використання прибутку, який залишається у його розпорядженні. При цьому в результаті фінансово-господарської діяльності аграрних підприємств держава одержує свою частку у вигляді податків, підприємство – у вигляді чистого прибутку, а працівники – певні доходи від розподілу і використання частини чистого прибутку.

У сучасних умовах господарювання ефективно ведення фермерської діяльності вимагає залучення апарату управління, який функціонує за обраною ними методикою. Відповідно до Закону України «Про фермерське господарство», його органи управління зазначаються в установчому документі, яким може бути: для юридичної особи – статут, для господарства без статусу юридичної особи – договір (декларація) про створення фермерського господарства. Однак, в більшості випадків голова та члени фермерського господарства не володіють необхідними знаннями в сфері земельно-орендних відносин. Оренда доволі важка і має свої специфічні ознаки щодо дослідження. Для вирішення такого типу питань слід залучати компетентних працівників, що формують управлінський апарат та використовують потрібну методологію.

Для ефективного виконання завдань управлінцям потрібно співпрацювати з усіма підрозділами фермерського господарства. Система внутрішнього контролю передбачає, що, крім апарату менеджменту фермерського господарства, як окремої одиниці, для виконання їх обов'язків потрібно отримати великий обсяг необхідної інформації від інших працівників. Від достовірності та своєчасності вихідних даних щодо об'єкта управління залежить ефективність здійснення внутрішнього контролю. В Україні у практичній діяльності ведення фермерства рідко використовують залучених працівників апарату управління, через брак коштів та низьку підтримку їхньої діяльності зі сторони держави. Проте, на нашу думку, саме із використанням роботи менеджерів можливо скоротити додаткові витрати. Послугами таких спеціалістів можна користуватися, наприклад, в сезон, коли задіяні усі працівники: посадка-збір овочів, фруктів та зерна. Це можна здійснювати за допомогою аутсорсингових компаній, основними перевагами яких є гарантія, що роботу виконують кваліфіковані кадри, які використовують сучасні технічні та програмні бази систем внутрішнього контролю, і, як результат, для голови фермерського господарства буде представлена інформація про всі можливі загрози й ризики.

Функціонування фермерських господарств стикається з відсутністю належної державної підтримки, недостатнім фінансуванням тощо. Фермерство фінансується за рахунок власних коштів. Кредитна політика в даному напрямку є досить слабкою, адже незначна кількість банків надаватиме кредити підприємцям даної галузі. Діяльність фермерських господарств є ризикованою, оскільки вона залежить від природних умов. Кредитування залишається надто дорогим задоволенням для фермерських господарств. Хоча фінансові установи й готові кредитувати фермерів, держава може виступити тільки гарантом для підприємців. Величезні відсотки аграріям пропонують сплатити власними силами. Домовленості з банками щодо кредитування фермерських господарств діють, але, незважаючи на гарантії, повернення позик з боку держави, вартість кредитів дуже висока: від 16,5 до 25 %. Розмір

і без того високої відсоткової ставки варіюється залежно від застави майна. Це є проблемою для господарств, які хочуть позичити кошти, адже щоб взяти певну суму коштів для розвитку бізнесу, необхідно мати достатньо майна для застави, а чимало охочих не може собі цього дозволити. Отримавши менше коштів на поточні потреби, скажімо, короткостроковий кредит (до року), фермер не встигає їх повертати, адже сільське господарство є сезонним, а відсотки потрібно сплачувати зразу, тобто вигода досить сумнівна. Сумна практика використання банківських грошей для фермерів підтверджується і на практиці.

Фермерські господарства мають недостатнє забезпечення технічними засобами. За недостатнього забезпечення фермерських господарств роботи виконуються несвоєчасно, тому зменшується обсяг виробництва продукції, а отже, і величина прибутку (доходу). Рівень забезпеченості сільськогосподарських підприємств землеобробною, посівною та збиральною технікою бажає бути кращим.

Система фінансової звітності, яку обирає фермерське господарство виходячи з його обсягів діяльності чи системи оподаткування, зобов'язує обрати відповідну форму ведення обліку, яка максимально забезпечить необхідними обліковими даними процес формування звітних показників. Зміни в податковому законодавстві внесли значні корективи в організацію обліку та складання звітності в фермерських господарствах. Діючі Методичні рекомендації з організації та ведення бухгалтерського обліку в селянських (фермерських) господарствах [44] нині потребують доопрацювання у зв'язку з прийняттям Податкового кодексу України [40], П(С)БО 30 «Біологічні активи» [45] та змінами в господарському законодавстві. Зокрема, в даних Методичних рекомендаціях необхідно передбачити обов'язкове застосування Спрощеного плану рахунків для малих фермерських господарств, принципу подвійного запису та методик обліку біологічних активів для фермерських господарств, що полегшить процес формування звітних показників.

Основним завданням підвищення фінансової безпеки фермерських господарств є забезпечення прибуткової діяльності та постійне збільшення обсягу чистого прибутку. Відповідно ріст чистого прибутку дозволить збільшити: власний капітал, що позитивно відобразиться на рівні їх фінансової стійкості та зменшить потребу у залученні кредитів; резерви грошових фондів для покриття непередбачуваних витрат, які матимуть місце в результаті впливу зовнішніх факторів; обсяг грошових коштів.

Держава надає фінансову підтримку фермерським господарствам через Міністерство аграрної політики та продовольства, яке є розпорядником бюджетних коштів першого рівня, та Український державний фонд підтримки фермерських господарств, який є розпорядником бюджетних коштів другого рівня. Нині умови надання державної допомоги фермерським господарствам не відповідають вимогам аграрного ринку. Також залишається складна процедура отримання фінансової підтримки фермерськими господарствами на безповоротній основі. Напрямами вдосконалення державної підтримки фермерських господарств виступають збільшення їм державної фінансової допомоги, забезпечення зрозумілого й чіткого порядку використання коштів такої допомоги, забезпечення дотацій на впровадження новацій у сільському виробництві екологічно чистих товарів та їх переробки на місцях.

1.3. Особливості фінансового забезпечення діяльності фермерських господарств в умовах земельної реформи

Протягом 2018-2020 років кількість фермерських господарств в Україні скоротилася з 33164 до 31851 од., або на 1313 од. (на 3,96%), а їх питома вага у загальній кількості сільськогосподарських підприємств – 67,4% до 67,0% (рис. 1.1). Внесок фермерських господарств у формування продукції сільського господарства протягом 2010-2020 років збільшився з 7,3% до 10,7%, у тому числі по рослинництву – із 9,7% до 13,2%, по тваринництву – із 1,7% до 2,5% (рис. 1.2).

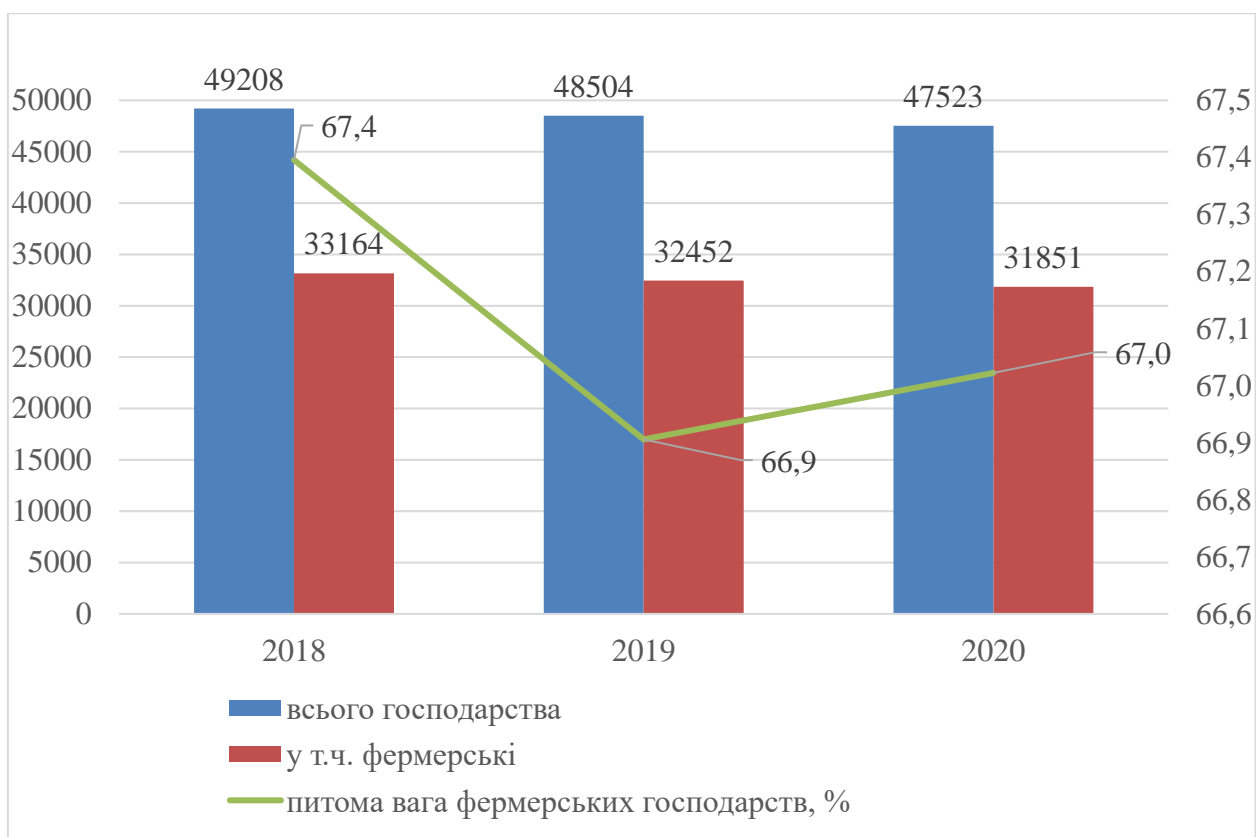

Рис. 1.1 – Динаміка кількості сільськогосподарських господарств та фермерських зокрема, од.

Джерело: власні розрахунки

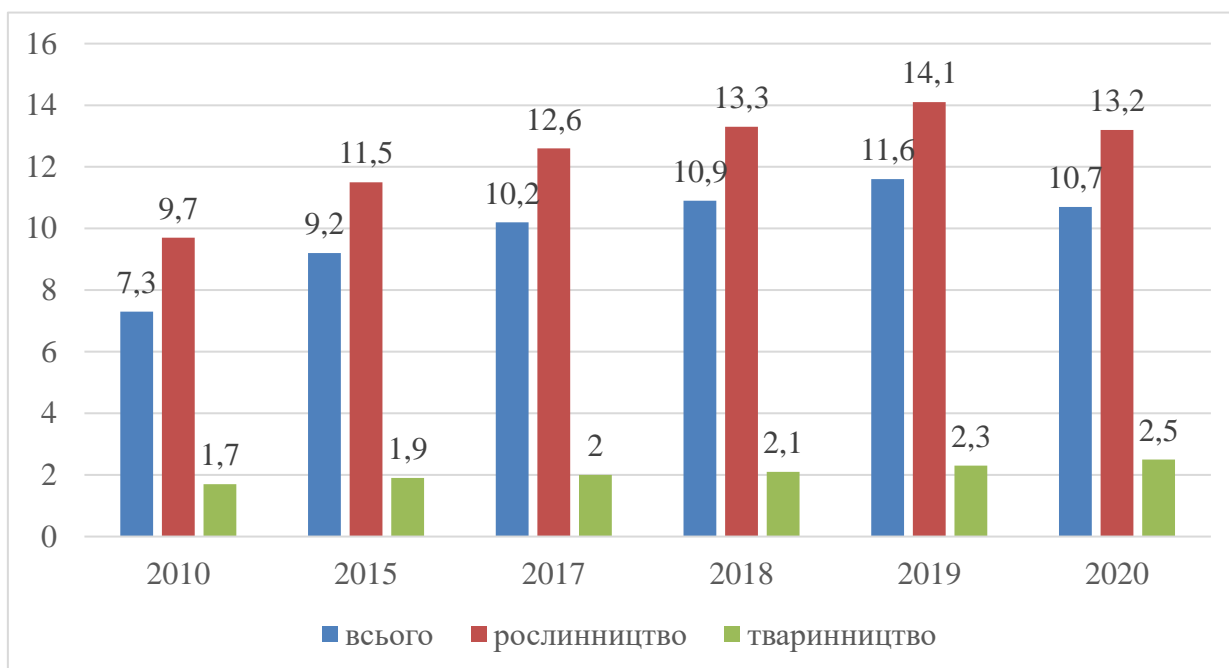

Рис. 1.2 - Внесок фермерських господарств у формування продукції сільськогосподарства

Джерело: власні розрахунки

За кількістю фермерських господарств у 2018 та 2019 роках лідирувала Одеська область, у 2020 році – Дніпропетровська (табл. 1.1). Аутсайдером є Рівненська область. Питома вага фермерських господарств у загальній кількості сільськогосподарських підприємств складає близько 67%. Лідерами за їх часткою є у 2018 році – Закарпатська область (82,91%), у 2019-2020 роках – Миколаївська (трохи більше 80%). Найменша питома вага фермерських господарств припадає на місто Київ (близько 3%).

У 2020 році 26691 фермерських господарств, або 83,8% їх загальної кількості, мали сільськогосподарські угіддя. Характеристика сільськогосподарських угідь фермерських господарств наведена у табл. 1.2.

Їх площа становить 4817,8 тис. га. Розподілення фермерських господарств за розміром сільськогосподарських угідь має нормальний розподіл, найбільша їх кількість приходить на площу 20,01–50,00 га - 27,6% (332,4 тис. га), 50,01–100,00 га - 12,4% (282,5 тис. га), 100,01–500,00 га - 16,9% (1258,3 тис. га). Показники технічної оснащеності фермерських господарств щодо тракторів виконано на 104,3%, комбайнів зернозбиральних - 106,4%, машин посівних та для садіння - 108,3%.

Таблиця 1.3

Динаміка показників технічної оснащеності фермерських господарств

Регіон	Трактори		Комбайни зернозбиральні /		Машини посівні та для садіння		Машини посівні та для садіння	
	шт	у % до наявності на початок року	шт	у % до наявності на початок року	шт	у % до наявності на початок року	шт	у % до наявності на початок року
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Україна	41783	104,3	9986	103,6	26107	106,4	8857	108,3
області								
Вінницька	3031	106,9	696	103,0	1669	106,0	584	109,0
Волинська	541	104,8	157	101,9	266	107,3	112	108,7
Дніпропетровська	4458	103,2	1040	105,6	2845	104,9	869	108,8
Донецька	1322	99,8	380	101,6	1012	105,6	246	105,1
Житомирська	811	106,7	207	97,6	432	109,6	159	116,1
Закарпатська	182	102,2	19	111,8	55	101,9	31	100,0
Запорізька	2962	100,7	691	101,3	1926	105,2	589	103,7

Закінчення табл. 1.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Івано–Франківська	435	107,1	102	101,0	201	108,6	91	108,3
Київська	1599	103,6	409	107,9	932	107,1	307	102,7
Кіровоградська	3888	103,7	971	102,0	2707	104,0	973	106,9
Луганська	1586	103,6	432	104,6	1182	106,5	289	106,3
Львівська	854	104,4	226	112,4	327	104,1	161	111,8
Миколаївська	2529	103,4	554	100,7	1976	109,4	534	112,9
Одеська	3283	104,2	755	102,2	2256	103,4	723	104,0
Полтавська	3357	110,1	740	105,6	1903	112,0	726	114,9
Рівненська	385	105,5	125	101,6	187	101,1	70	111,1
Сумська	1053	102,5	232	98,3	608	106,5	240	112,1
Тернопільська	845	100,2	224	111,4	489	109,2	213	113,3
Харківська	2009	101,4	510	100,2	1442	102,3	480	104,6
Херсонська	1990	105,6	458	106,0	1211	107,4	458	113,1
Хмельницька	1426	110,3	407	103,8	762	114,6	333	114,0
Черкаська	1729	102,7	355	106,9	1028	106,5	369	102,2
Чернівецька	458	100,4	74	125,4	171	109,6	100	100,0
Чернігівська	1047	110,6	222	102,8	517	109,1	200	111,7

Джерело: власні розрахунки

Таблиця 1.1

Показники розвитку фермерських господарств за регіонами України

Регіон	усього, одиниць			у т.ч. фермерські господарства, одиниць			питома вага фермерських господарств, %		
	2018	2019	2020	2018	2019	2020	2018	2019	2020
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Україна	49208	48504	47523	33164	32452	31851	67,4	66,91	67,02
області									
Вінницька	2739	2768	2751	1893	1919	1920	69,11	69,33	69,79
Волинська	955	944	881	580	567	539	60,73	60,06	61,18
Дніпропетровська	4181	4205	4178	3145	3131	3115	75,22	74,46	74,56
Донецька	1310	1285	1223	928	892	851	70,84	69,42	69,58
Житомирська	1219	1234	1215	580	590	592	47,58	47,81	48,72
Закарпатська	1065	973	909	883	770	707	82,91	79,14	77,78
Запорізька	2798	2764	2712	2005	1953	1916	71,66	70,66	70,65
Івано–Франківська	848	800	749	531	500	462	62,62	62,5	61,68
Київська	2479	2483	2366	1226	1240	1174	49,46	49,94	49,62
Кіровоградська	3360	3404	3377	2591	2625	2612	77,11	77,12	77,35
Луганська	1048	1055	1039	768	764	771	73,28	72,42	74,21

Закінчення табл. 1.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Львівська	1387	1342	1322	792	782	787	57,1	58,27	59,53
Миколаївська	4008	3849	3822	3252	3100	3065	81,14	80,54	80,19
Одеська	4784	4410	4188	3650	3274	3081	76,3	74,24	73,57
Полтавська	2670	2677	2683	1903	1941	1959	71,27	72,51	73,02
Рівненська	668	656	651	356	354	339	53,29	53,96	52,07
Сумська	1152	1180	1178	652	685	688	56,6	58,05	58,4
Тернопільська	1164	1130	1093	633	623	618	54,38	55,13	56,54
Харківська	2116	2117	2131	1256	1254	1258	59,36	59,23	59,03
Херсонська	2606	2500	2408	1934	1844	1763	74,21	73,76	73,21
Хмельницька	1676	1680	1680	1099	1119	1138	65,57	66,61	67,74
Черкаська	2131	2173	2132	1294	1352	1336	60,72	62,22	62,66
Чернівецька	812	731	705	548	492	489	67,49	67,31	69,36
Чернігівська	1280	1295	1277	644	658	645	50,31	50,81	50,51
місто									
Київ	752	849	853	21	23	26	2,793	2,709	3,048
Максимум	4784	4410	4188	3650	3274	3115	82,91	80,54	80,19
Мінімум	668	656	651	21	23	26	2,79	2,71	3,05

Джерело: власні розрахунки

Таблиця 1.2

Характеристика сільськогосподарських угідь фермерських господарств

Площа	Кількість підприємств		Площа сільськогосподарських угідь	
	одиниць	у % до загальної кількості	тис. га	у % до загальної площі сільськогосподарських угідь
Всього	26691	83,8	4817,8	100,0
у т.ч. площею, га				
до 1,00	74	0,2	0,1	0,0
1,01–3,00	742	2,3	1,7	0,0
3,01–5,00	985	3,1	4,2	0,1
5,01–10,00	1729	5,4	13,6	0,3
10,01–20,00	2797	8,8	43,7	0,9
20,01–50,00	8795	27,6	332,4	6,9
50,01–100,00	3947	12,4	282,5	5,9
100,01–500,00	5369	16,9	1258,3	26,1
500,01–1000,00	1262	4,0	897,7	18,6
1000,01–2000,00	690	2,2	951,3	19,8
2000,01–3000,00	171	0,5	411,1	8,5
3000,01–4000,00	65	0,2	219,2	4,6
більше 4000,00	65	0,2	402,0	8,3
Відсутня	5160	16,2	х	х

Джерело: власні розрахунки

Висновки до розділу 1

1. Фермерське господарство є формою підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, здійснювати її переробку та реалізацію з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм у власність та/або користування, у тому числі в оренду, для ведення фермерського господарства, товарного сільськогосподарського виробництва, особистого селянського господарства, відповідно до закону. Воно підлягає державній реєстрації як юридична особа або фізична особа – підприємець.

2. Протягом 2018-2020 років кількість фермерських господарств в Україні скоротилася з 33164 до 31851 од., або на 1313 од. (на 3,96%), а їх питома вага у загальній кількості сільськогосподарських підприємств – 67,4% до 67,0%. Внесок фермерських господарств у формування продукції сільськогосподарства протягом 2010-2020 років збільшився з 7,3% до 10,7%, у тому числі по рослинництву – із 9,7% до 13,2%, по тваринництву – із 1,7% до 2,5%.

3. За кількістю фермерських господарств у 2018 та 2019 роках лідирувала Одеська область, у 2020 році – Дніпропетровська. Аутсайдером є Рівненська область. Питома вага фермерських господарств у загальній кількості сільськогосподарських підприємств складає близько 67%. Лідерами за їх часткою є у 2018 році – Закарпатська область (82,91%), у 2019-2020 роках – Миколаївська (трохи більше 80%). Найменша питома вага фермерських господарств припадає на місто Київ (близько 3%).

4. У 2020 році 26691 фермерських господарств, або 83,8% їх загальної кількості, мали сільськогосподарські угіддя. Їх площа становить 4817,8 тис. га. Розподілення фермерських господарств за розміром сільськогосподарських угідь має нормальний розподіл, найбільша їх кількість приходить на площу 20,01–50,00 га - 27,6% (332,4 тис. га), 50,01–100,00 га - 12,4% (282,5 тис. га), 100,01–500,00 га - 16,9% (1258,3 тис. га).

РОЗДІЛ 2

КРИТИЧНА ОЦІНКА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ (НА ПРИКЛАДІ ФГ «ОЛДЕН К»)

2.1. Фінансово-економічний паспорт та структура управління ФГ «Олден К»

ФГ «ОЛДЕН К» є юридичною особою.

Юридична особа була зареєстрована 21 Квітня 2006 року з присвоєнням ідентифікаційного коду 34374793.

Місцезнаходження юридичної особи: Україна, 27620, Кіровоградська обл., Кропивницький р-н, село Аджамка(пн), вулиця 1-го Травня , 2а.

Засновником ФГ «ОЛДЕН К» є Ткачов Сергій Вікторович, Країна громадянства: Україна.

На підприємстві працює 28 найманих осіб, в тому числі заступник – економіст і бухгалтер, агент з постачання, агент зі збуту, механік, агроном, трактористи. Структуру підприємства відображено на рис 2.1.

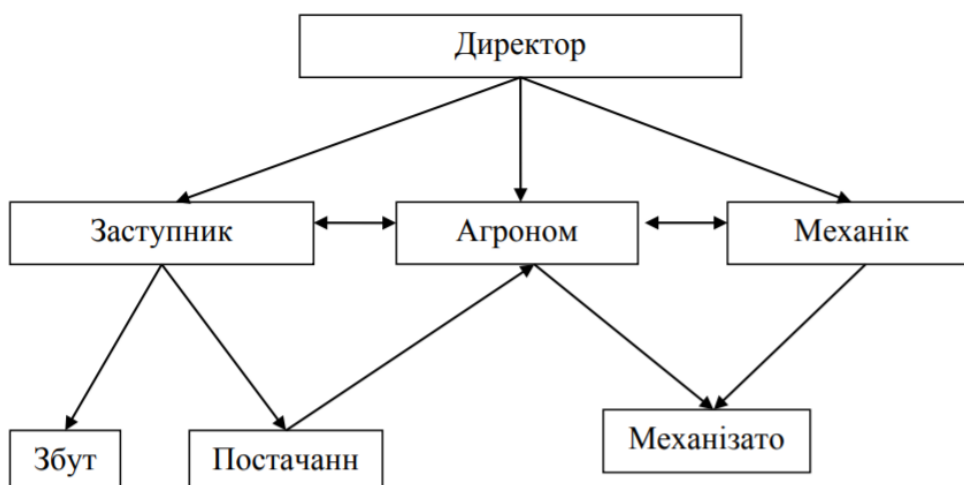

Рис. 2.1 Структура ФГ «ОЛДЕН К»

Джерело: власні розрахунки

Фермерське господарство діє на основі установчого документа: для юридичної особи – статуту. ФГ «ОЛДЕН К» діє на основі поновленого статуту від 7 квітня 2021 року. ФГ «ОЛДЕН К» є платником податку на додану вартість від 19 вересня 2006 року. Податкового боргу станом на 27.09.2021 не має. Розмір статутного капіталу складає 1 000,00 грн.

Код ЄДРПОУ 34374793. Юридична особа на даний момент не перебуває в процесі припинення. На разі діяльність досліджуваного фермерського господарства складає більше 15 років. ФГ «ОЛДЕН К» обробляє землю взятую в оренду від частини власників земельних паїв, віддаючи за це 10% продукції підприємства в натуральному вигляді або ж готівкою. У власності ФГ «ОЛДЕН К» перебуває земельна ділянка площею 10000 м², на якій побудовані ангари для с/г техніки, побутові та складські приміщення. Загалом фермерське господарство обробляє понад 15000000 м² (1500 га) фермерських угідь. На дату 28.09.2021 у 34374793 основним видом економічної діяльності ФГ «ОЛДЕНК» 01.11 є Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур.

ФГ «ОЛДЕН К» загалом провадить такі види економічної діяльності:

- 01.11 Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур (основний);
- 01.45 Розведення вівець і кіз;
- 01.61 Допоміжна діяльність у рослинництві;
- 01.63 Після урожайна діяльність;
- 46.21 Оптова торгівля зерном, необробленим тютюном, насінням і кормами для тварин;
- 49.41 Вантажний автомобільний транспорт;
- 01.64 Оброблення насіння для відтворення;
- 52.10 Складське господарство;
- 68.20 Надання в оренду й експлуатацію власного чи орендованого нерухомого майна;
- 77.12 Надання в оренду вантажних автомобілів;

77.31 Надання в оренду сільськогосподарських машин і устаткування.

Розглянемо ефективність діяльності досліджуваного підприємства, для цього скористаємося даними табл. 2.1, побудованій на основі фінансової звітності.

Таблиця 2.1

Динаміка та структура доходів ФГ «ОЛДЕН К»

Показник	2018	2019	2020	Абсолютне відхилення, (+,-)		Відносне Відхилення, (%)	
				2019-2018	2020-2019	2019-2018	2020-2019
Дохід від реалізації сільськогосподарської продукції і послуг	14956,1	19649,8	18006	4693,7	-1643,8	31,38	-8,37
Операційні доходи	62,5	47,1	226,5	-15,4	179,4	-24,64	380,89
Разом доходи	15018,6	19696,9	18323,5	4678,3	-1373,4	31,15	-6,97
Чистий прибуток	5660,7	4338,2	4713,7	-1322,5	375,5	-23,36	8,66

Джерело: власні розрахунки

Отже, з результатів розрахунку динаміки та структури доходів ФГ «ОЛДЕН К» можна стверджувати, що Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) в 2019 році зріс на більш ніж 30% відносно показника минулого року, а в 2020 отримав незначне зменшення в розмірі 8,37%.

Таке зменшення є повністю допустимим для аграрних підприємств, адже на дохід впливає не лише вдале управління ресурсами, а й такі фактори як погодні умови, стихійні лиха, людський фактор тощо.

Операційні доходи в 2019 році зменшилися майже на четверть, а в 2020 вирости в майже 5 разів.

І того доходи в 2019 році зросли на 31,15%, а в 2020 зменшились на 6,97%.

Чистий прибуток же навпаки в 2019 році зменшився на 23,36%, а в 2020 виріс на 8,66%. Графічно, за виключенням операційних доходів, це можна зобразити так (рис 2.1):

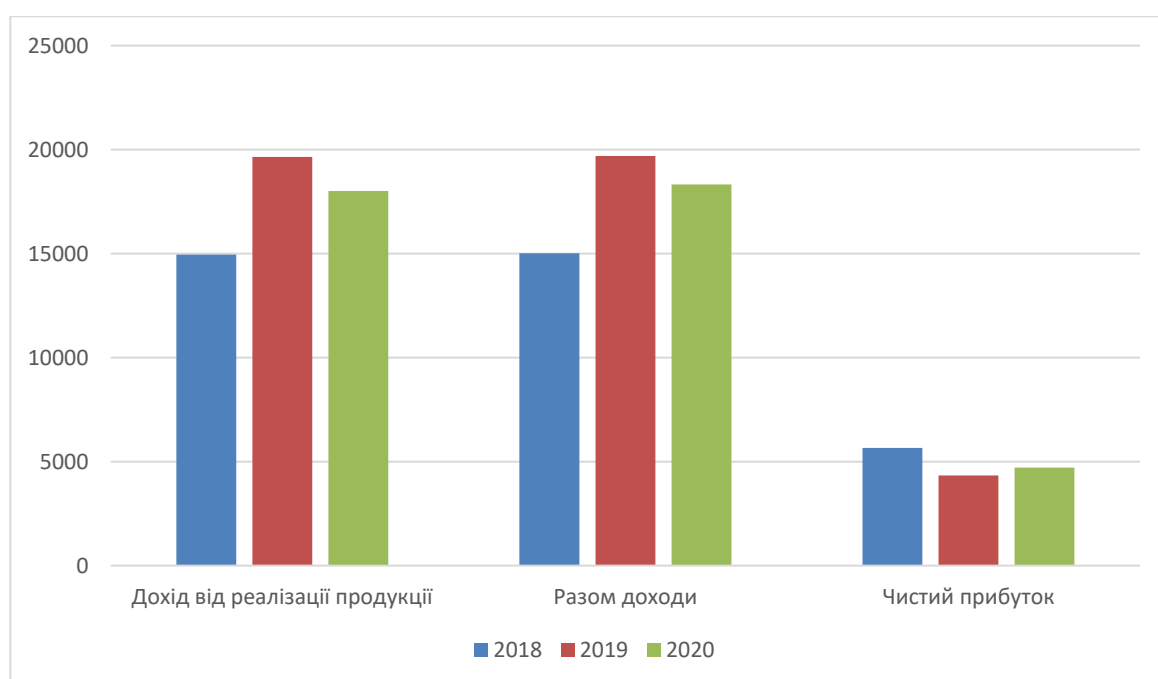

Рис. 2.1. Динаміка та структура доходів ФГ «ОЛДЕН К»

Джерело: власні розрахунки

Візуально різниця між показниками досліджуваних трьох років не є значною, в 2019 році показник доходу від реалізації продукції був дещо більшим за показники сусідніх двох років, 2018 та 2020 відповідно, що свідчить про стабільність доходів на підприємстві.

Щодо причини коливань показників в 2020 році, можна стверджувати, що причиною тому була загальна не врожайність на території центральної України.

2.2. Матричний баланс джерел фінансових ресурсів та напрямів їх розміщення

Використовуючи баланс (табл. 2.2) проаналізуємо структуру та динаміку активів ФК «ОЛДЕН К» за 2018-2020 рр.

Таблиця 2.2

Структура та динаміка активів ФГ «ОЛДЕН К» за 2018-2020 рр.

Показник	2018	2019	2020	Абсолютне відхилення, (+,-)		Відносне Відхилення, (%)	
				2019-2018	2020-2019	2019-2018	2020-2019
1	2	3	4	5	6	7	8
Необоротні активи							
Незавершені капітальні інвестиції	1229,1	1667,1	920	438	-747,1	35,64	-44,81
Основні засоби:	8421,3	9065,8	9081,6	644,5	15,8	7,65	0,17
Первісна вартість	13736,2	16665,6	19510,2	2929,4	2844,6	21,33	17,07
Знос	5314,9	7599,8	10428,6	2284,9	2828,8	42,99	37,22
Усього за розділом I	9650,4	10732,9	10001,6	1082,5	-731,3	11,22	-6,81
Оборотні активи							
Запаси:	11168,2	14241,4	20448,2	3073,2	6206,8	27,52	43,58

Закінчення табл. 2.2

1	2	3	4	5	6	7	8
у т.ч. готова продукція	7567	8977,9	15831,9	1410,9	6854	18,65	76,34
Дебіторська заборгованість							
за продукцію, товари, послуги	863,9	1889,6	238,6	1025,7	-1651	118,73	-87,37
за розрахунками з бюджетом	4,6	1,7	-	-2,9	-1,7	-63,04	-
Гроші та їх еквіваленти	52,4	-	306,7	-	-	-	-
Інші оборотні активи	2,9	-	0,8	-2,9	0,8	-	-
Усього за розділом II	12095,4	16133,8	20994,3	4038,4	4860,5	33,39	30,13
Баланс	21745,8	26866,7	30995,9	5120,9	4129,2	23,55	15,37

Джерело: власні розрахунки

За даними проведених розрахунків можемо спостерігати зріст (в тому числі значний) більшості з розглянутих активів. Та все ж значення деяких активів не зростало протягом досліджуваного періоду, навпаки зменшуючись. Так, наприклад, показник незавершених капітальних інвестицій зменшився в 2020 році на майже 45%, через що весь перший розділ активів балансу (Необоротні активи) в 2020 році зменшився на 6,81%. До незавершених капітальних інвестицій можемо віднести будівництво нових технічних приміщень, таких як гаражі, склади, офіс тощо. В балансі відображено зменшення даного показника на 2020, тобто будівництво займає все менше фінансів підприємств. У 2019 році показник основних засобів збільшувався не

різко, на відміну від показника зносу, що в 2019 та 2020 роках виріс на 43% та 37% відповідно. Що не є дивним, адже обробляючи такі великі площі угідь амортизація техніки, її ремонт займають важливу частину в процесі обробки землі, збору урожаю та посівних. Отже потребується постійне оновлення сільгосп техніки, що можна прослідкувати у показнику первісної вартості, котра в 2019 році зросла на майже 3 млн. грн., вірогідно це було пов'язано з оновленням сільськогосподарської техніки (трактори, комбайни, сівалки тощо). У другому розділі активів балансу (Оборотних активів) показник дебіторської заборгованості за продукцію, товари, послуги зменшився у 2020 році на більш ніж 87% відносно попереднього звітного періоду. Це свідчить про своєчасну оплату партнерів за відвантажену продукцію чи надані послуги (оренда комбайнів тощо). Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом зменшувалася і в 2019, і в 2020 році, на 63,04% вона зменшилась в 2019 році і повністю відсутня в 2020 відповідно. Та все ж оборотні активи плавно зростали протягом 2018- 2020 рр., на 33% та 30% відповідно. Загалом показник активів балансу рівномірно збільшувався протягом досліджуваних років, що можна відобразити діаграмою (рис. 2.2).

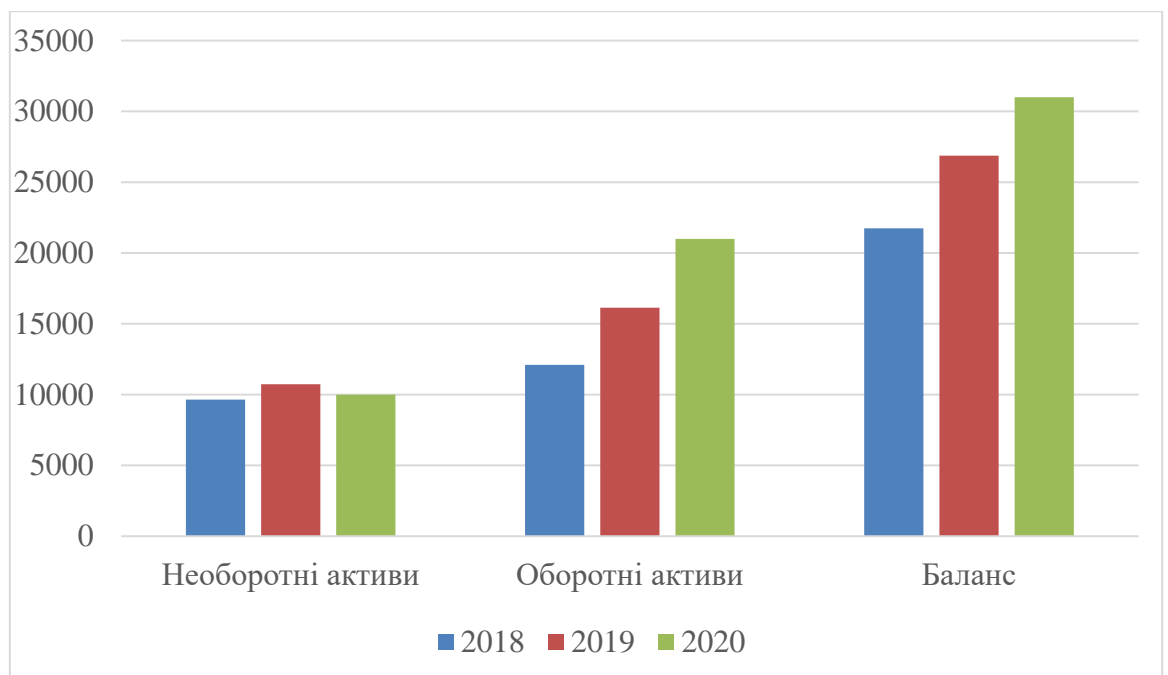

Рис. 2.2 - Динаміка активів ФГ «ОЛДЕН К», 2018-2020 рр.

Джерело: власні розрахунки

Візуально простежується плавне зростання показників активів балансу ФГ «ОЛДЕН К», як оборотних так і необоротних, не зважаючи на дещо невеликий спад в необоротних активах в 2020 році відносно 2019. Та все ж відносно 2018 року, показник 2020 дещо збільшився.

Використовуючи баланс проаналізуємо також структуру та динаміку пасивів ФГ «ОЛДЕН К». Нагадаємо, що пасив у бухгалтерському обліку - протилежна активу частина бухгалтерського балансу - сукупність усіх зобов'язань (джерел формування засобів) підприємства. Містить власний капітал - статутний і акціонерний, а також позиковий капітал (кредити, згруповані по складу й строках погашення).

Ознайомившись з балансом ФГ «ОЛДЕН К» та провівши поперечний вертикальний аналіз можемо спостерігати, що на балансі ФГ «ОЛДЕН К» маємо 2 розділи пасивів, це власний капітал та поточні зобов'язання.

У наведеній нижче таблиці (табл. 2.3) ознайомимось детальніше зі структурою пасивів ФГ «ОЛДЕН К», проведемо горизонтальний аналіз та зробимо висновки.

Таблиця 2.3

Структура та динаміка пасивів ФГ «ОЛДЕН К» за 2018-2020 рр.

Показник	2018	2019	2020	Абсолютне відхилення, (+,-)		Відносне Відхилення, (%)	
				2019-2018	2020-2019	2019-2018	2020-2019
1	2	3	4	5	6	7	8
Власний капітал							
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	21570,5	25908,7	30622,4	4338,2	4713,7	20,11	18,19

Закінчення табл. 2.3

1	2	3	4	5	6	7	8
Усього за розділом I	21570,5	25908,7	30622,4	4338,2	4713,7	20,11	18,19
Поточні зобов'язання							
Короткострокові кредити банків	-	755,5	189,7	755,5	-565,8	-	-74,89
Поточна кредиторська заборгованість за:							
довгостроковими зобов'язаннями	-	-	46,7	-	-	-	-
товари, роботи, послуги	12,5	-	44	-12,5	44	-	-
розрахунками з бюджетом	-	-	19,9	0	19,9	-	-
розрахунками за страхування	-	-	7,1	0	7,1	-	-
розрахунками з оплати праці	22,8	32,1	32,1	9,3	0	40,79	0,00
Інші поточні зобов'язання	140	170,4	34	30,4	-136,4	21,71	-80,05
Усього за розділом III	175,3	958	373,5	782,7	-584,5	446,49	-61,01
Баланс	21745,8	26866,7	30995,9	5120,9	4129,2	23,55	15,37

Джерело: власні розрахунки

Перший розділ пасивів балансу складається лише з нерозподіленого прибутку. У статті «Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)» відображена сума прибутку, реінвестована у підприємство. Показник плавно

зростає протягом досліджуваних 3 років, що свідчить про наявність прибутку, котрий з кожним роком зростає і котрий голова ФГ реінвестує у господарство задля його конкурентоспроможності та ефективності.

Другий розділ складається з короткострокових кредитів банків та поточної кредиторської заборгованості за декількома статтями. У статті «Короткострокові кредити банків» відображається сума поточних зобов'язань підприємства перед банками по отриманих від них позиках. Звідси робимо висновок, що в 2019 році підприємство мало заборгованість у розмірі 755,5 тис. грн. В 2020 році заборгованість зменшилась на майже 75%, що є позитивною тенденцією. Поточна кредиторська заборгованість відображена за статтями наведеними нижче. У статті «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями» показується сума довгострокових зобов'язань, що підлягає погашенню протягом 12 місяців з дати складання Балансу. В 2018-2019 рр. такої заборгованості в балансі не було, в 2020 вона склала 46,7 тис. грн. Вірогідно, це був кредит для оновлення технічного забезпечення ФГ «ОЛДЕН К».

У статті «Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги» показується сума заборгованості постачальникам і підрядчикам за матеріальні цінності, виконані роботи та отримані послуги (крім заборгованості, забезпеченої вексями). У 2018 році заборгованість склала 12,5 тис. грн., у 2019 році була повністю відсутня, в 2020 склала 44 тис. грн. Вірогідно, що дана заборгованість могла залишитися в зазначені роки у зв'язку з будівництвом нових складських приміщень, закупівлею посівного матеріалу добрив, гербіцидів, палива тощо. Суми заборгованості не є значною, тож знаходиться в нормі. У 2020 році можемо спостерігати появу статті «Поточні зобов'язання за розрахунками з бюджетом», де показується заборгованість підприємства по всіх видах платежів до бюджету, включаючи податки з працівників підприємства. Тож у 2020 році на кінець звітної періоду ФГ «ОЛДЕН К» мало заборгованість у розмірі 19,9 тис. грн. перед бюджетом, вірогідно за певні податки. Також у 2020 році можемо спостерігати появу статті «Поточні

зобов'язання за розрахунками зі страхування», де відображається сума заборгованості по відрахуваннях до Пенсійного фонду, на соціальне страхування, страхування майна підприємства та індивідуальне страхування його працівників. Розмір заборгованості склав 7,1 тис. грн.

У статті «Поточні зобов'язання з оплати праці» відображається сума заборгованості підприємства по оплаті праці працівникам свого підприємства (на дату складання Балансу). Тож на дату складання балансів протягом 3 років сума заборгованості складала 22,8 тис. грн. в 2018 році, в 2019 році сума виросла на 40% склала 32,1 тис. грн., в 2020 році сума боргу не змінилася, що свідчить про стабільність виплат заробітних плат, їх вчасність та розмір.

Загалом показник пасиву балансу рівномірно збільшувався протягом досліджуваних років, що можна відобразити діаграмою (рис. 2.3).

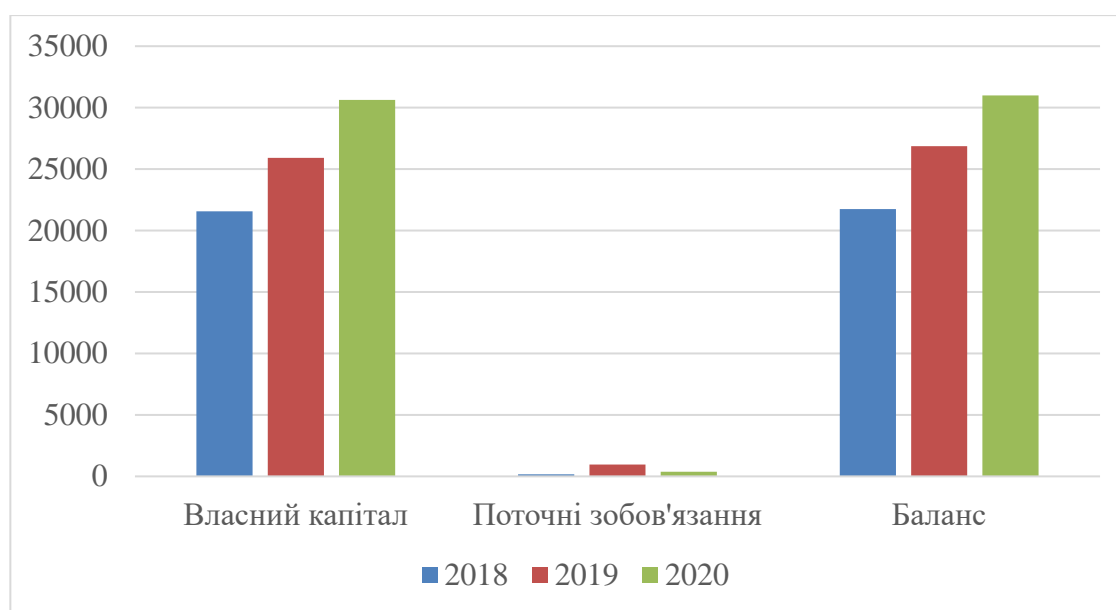

Рис. 2.3 - Динаміка пасивів ФГ «ОЛДЕН К», 2018-2020 рр.

Джерело: власні розрахунки

Розглянувши пасиви балансу можемо стверджувати, що поточні зобов'язання виросли на 446% завдяки появленню в 2019 році статті «Короткострокові кредити банків», їх же зменшення в 2020 році призвело до зменшення поточних зобов'язань на 61% у 2020 році, не зважаючи на появлення трьох інших видів заборгованості. Таких як Поточні зобов'язання

за розрахунками з бюджетом, Поточні зобов'язання за розрахунками зі страхування, Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями.

Наразі візуально можемо спостерігати, що пасиви балансу складаються, по більшій частині, з власного капіталу, який в свою чергу складається лише з однієї статті балансу, а саме «Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)». Навіть такі коливання поточних зобов'язань, як збільшення на 446% в 2019 році, через появу короткострокового кредиту, не має важливого впливу на стабільний зріст пасивів балансу.

Наступним кроком проаналізуємо основні фінансові показники та коефіцієнти ФГ «ОЛДЕН К».

Показники структури джерел формування капіталу:

- Коефіцієнт фінансової автономії;

КФА = власний капітал/валюта балансу (1495/1900)

КФА 2018 = 21570,5 / 21745,8 = 0,99

КФА 2019 = 25908,7 / 26866,7 = 0,96

КФА 2020 = 30622,4 / 30995,9 = 0,98

Рекомендоване значення $\geq 0,5$

Протягом досліджуваних років показник відповідав нормі, і слабо варіювався (рис. 2.4).

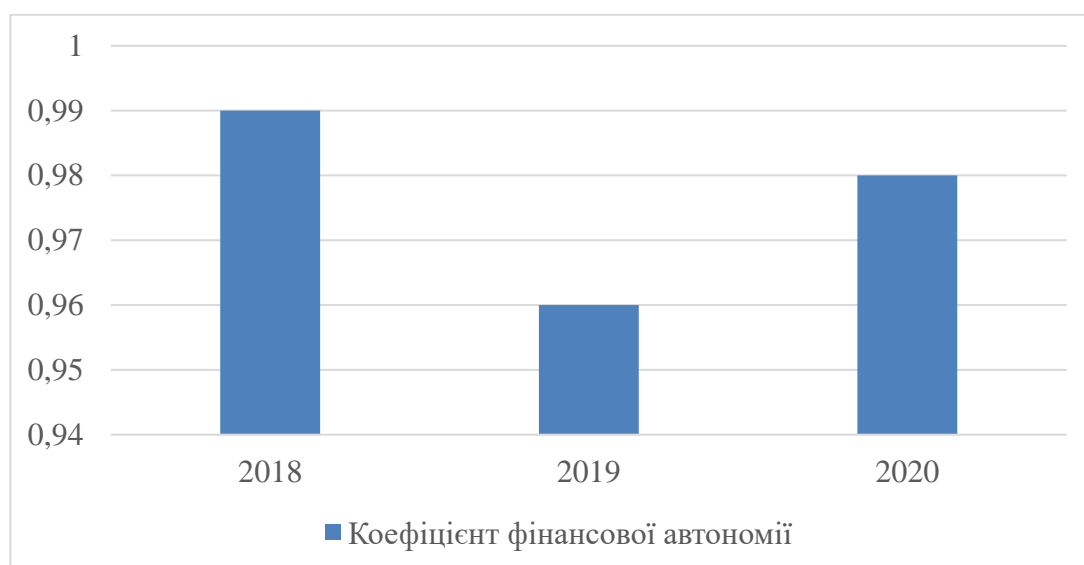

Рис. 2.4. Динаміка коефіцієнту фінансової автономії ФГ «ОЛДЕН К»

Джерело: власні розрахунки

Коефіцієнт концентрації позикового капіталу;

$$\text{ККПК} = \text{Позиковий капітал} / \text{Валюта балансу} (1595+1695+1700/1900)$$

$$\text{ККПК 2018} = 175,3 / 21745,8 = 0,01$$

$$\text{ККПК 2019} = 958 / 26866,7 = 0,03$$

$$\text{ККПК 2020} = 373,5 / 30995,9 = 0,01$$

Рекомендоване значення $< 0,5$

Протягом досліджуваних років показник відповідав нормі, і слабо варіювався (рис. 2.5).

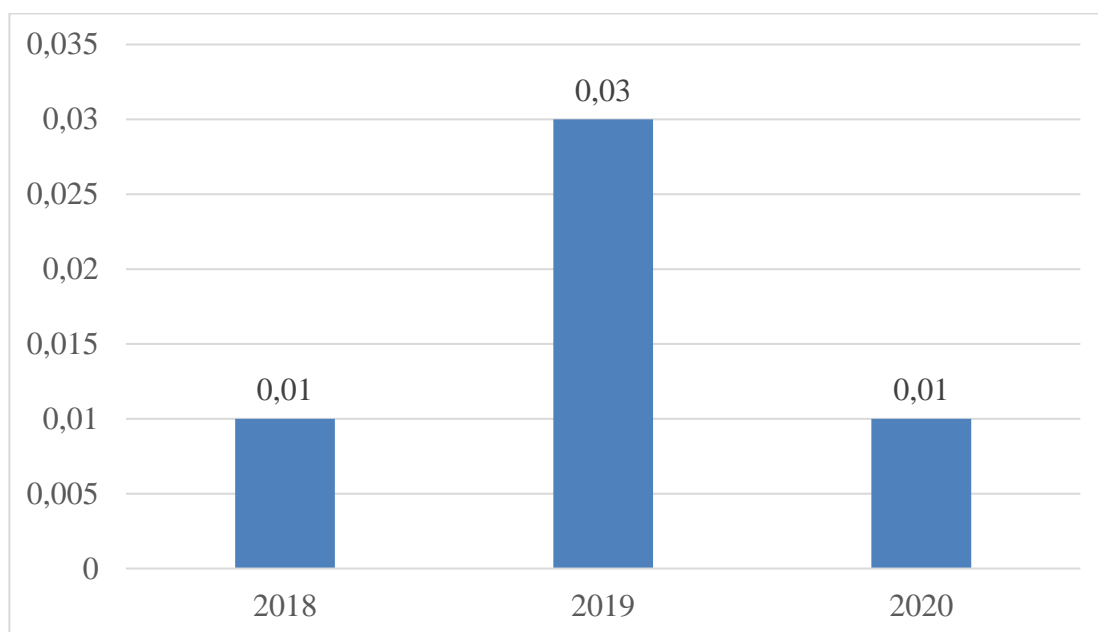

Рис. 2.5 - Динаміка коефіцієнту концентрації позикового капіталу

Джерело: власні розрахунки

Коефіцієнт фінансового ризику;

$$\text{КФР} = \text{Позиковий капітал} / \text{Власний капітал} (1595+1695+1700/ 1495)$$

$$\text{КФР 2018} = 175,3 / 21570,5 = 0,01$$

$$\text{КФР 2019} = 958 / 25908,7 = 0,04$$

$$\text{КФР 2020} = 373,5 / 30622,4 = 0,01$$

Рекомендоване значення < 1

Протягом досліджуваних років показник відповідав нормативу і слабо варіювався (рис. 2.6).

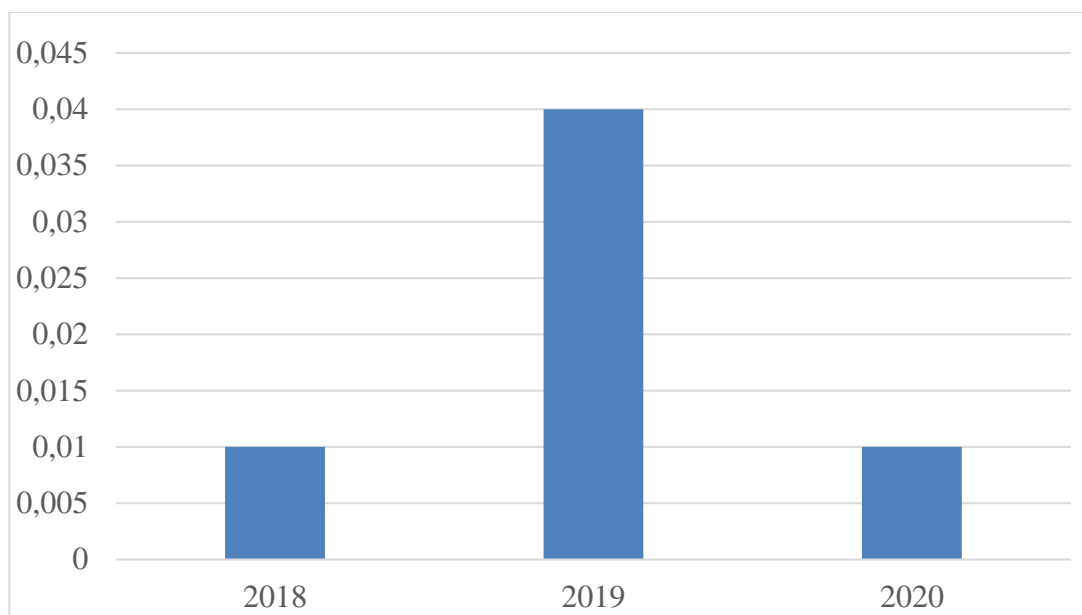

Рис. 2.6 - Динаміка коефіцієнту фінансового ризику

Джерело: власні розрахунки

Коефіцієнт фінансової стабільності.

КФС = Власний капітал / Позиковий капітал (1495/1595+1695+ 1700)

КФС 2018 = 21570,5 / 175,3 = 123,05

КФС 2019 = 25908,7 / 958 = 27,04

КФС 2020 = 30622,4 / 373,5 = 81,99

Рекомендоване значення ≥ 1

Протягом досліджуваних років показник відповідав нормі (рис. 2.7).

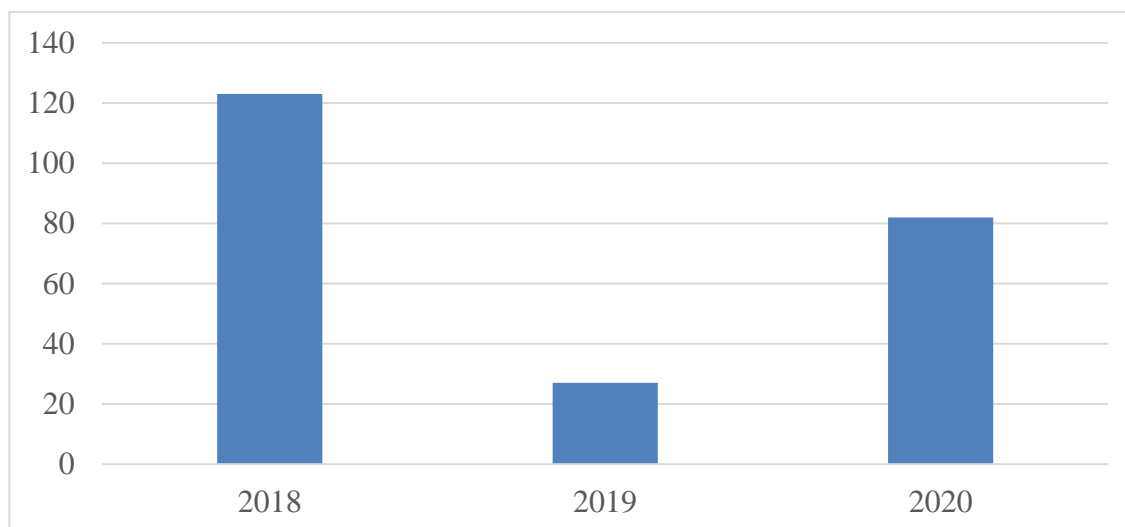

Рис. 2.7 - Динаміка коефіцієнту фінансової стабільності

Джерело: власні розрахунки

Показники стану оборотних активів:

Коефіцієнт маневреності власного капіталу.

$\text{КМВК} = \text{Власні оборотні кошти} / \text{Власний капітал} (1495-1095/1495)$

$\text{КМВК 2018} = 21570,5 - 9650,4 / 21570,5 = 0,55$

$\text{КМВК 2019} = 25908,7 - 10732,9 / 25908,7 = 0,59$

$\text{КМВК 2020} = 30622,4 - 10001,6 / 30622,4 = 0,67$

Рекомендоване значення $> 0,1$

Протягом досліджуваних років показник відповідав нормі, плавно зростає і слабо варіювався (рис. 2.8).

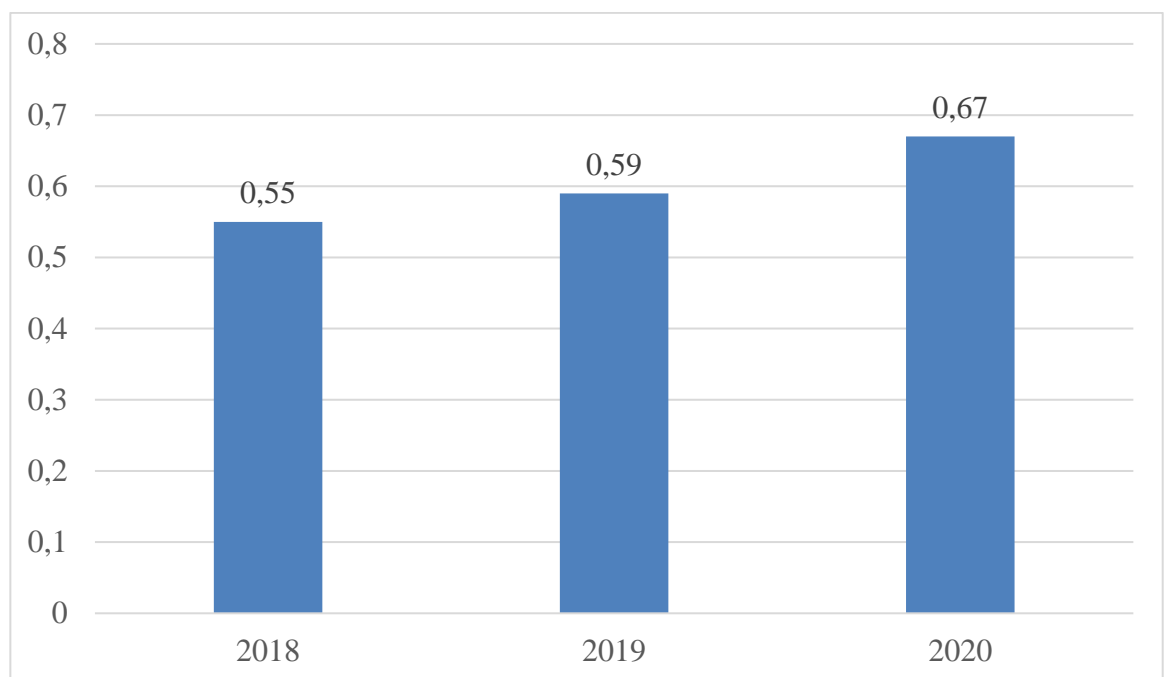

Рис. 2.8 - Динаміка коефіцієнту маневреності власного капіталу

Джерело: власні розрахунки

Показники стану основного капіталу:

- коефіцієнт майна виробничого призначення;

$\text{КМВП} = \text{Основні засоби, інвестиційна нерухомість, запаси, біологічні активи} / \text{валюта балансу} (1010+ 1015+ 1020+ 1100+ 1110/ 1300)$

$\text{КМВП 2018} = 8421,3 + 11168,2 / 21745,8 = 0,9$

$\text{КМВП 2019} = 9065,8 + 14241,4 / 26866,7 = 0,87$

$\text{КМВП 2020} = 9081,6 + 20448,2 / 30995,9 = 0,95$

Рекомендоване значення - зростання протягом періоду.

Протягом досліджуваного періоду коефіцієнт зріс в 2020 році відносно показника 2018 року, та в 2019 відбулося незначне його зменшення (рис. 2.9).

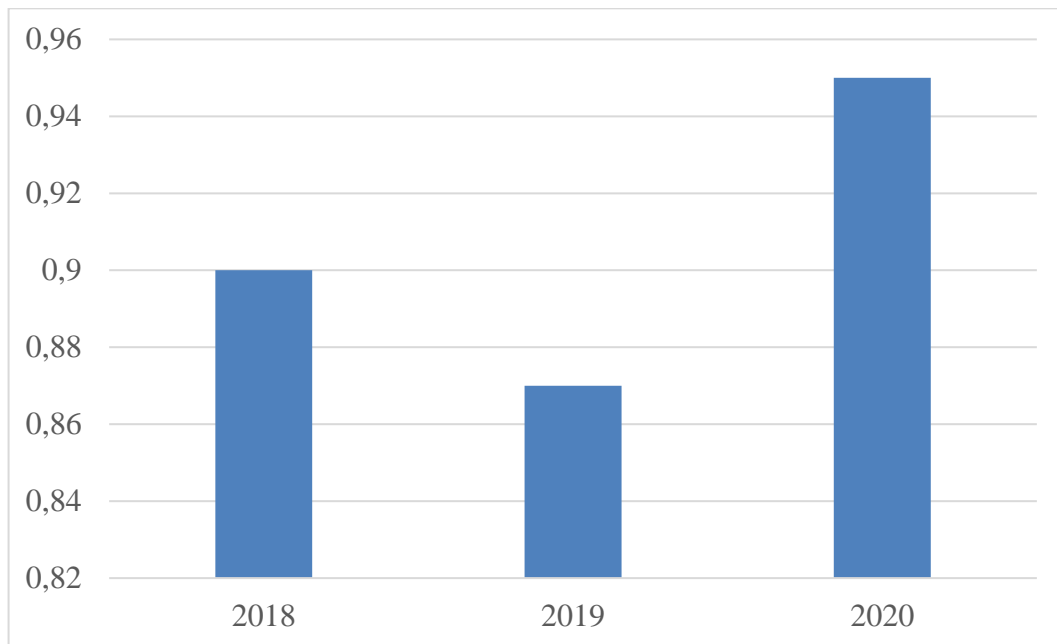

Рис. 2.9 - Динаміка коефіцієнту майна виробничого призначення

Джерело: власні розрахунки

Звідси слідує, що показники структури джерел формування капіталу, стану оборотних активів та стану основного капіталу знаходяться в нормі. Їхнє варіювання з року в рік може бути спричинене власне агрономічними специфічними чинниками. Як відомо, агробізнес є чи не найліквіднішим родом діяльності в Україні й світі, хоч ця галузь і не є швидкою в розвитку, та все ж є стабільною та надійною, за умови правильного ведення господарства.

Для визначення ліквідності балансу необхідно порівняти результати по кожній з чотирьох існуючих груп активів та пасивів. Ідеальною є ліквідність, при якій виконуються певні умови. Тобто, кожній групі статей активів балансу має відповідати група зобов'язань. За виконанням наведених нижче нерівностей, підприємство вважатиметься абсолютно ліквідним. Відповідність активів та пасивів балансу відобразимо у табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Критерії оцінки відповідності активів та пасивів балансу

Номер нерівності	Група активів	Співвідношення активів до пасивів	Група зобов'язань
1	Група А ₁ (Перша)	\geq	Група П ₁ (Перша)
2	Група А ₂ (Друга)	\geq	Група П ₂ (Друга)
3	Група А ₃ (Третя)	\geq	Група П ₃ (Третя)
4	Група А ₄ (Четверта)	\leq	Група П ₄ (Четверта)

Джерело: власні розрахунки

Перейдемо до розрахунків ліквідності ФГ «ОЛДЕН К». Для цього відобразимо в таблицях групування активів за рівнем ліквідності та пасивів за терміновістю сплати(табл. 2.5). Для більшої наочності порівняємо активи та пасиви балансу за допомогою діаграм. Спершу порівняємо активи А1 та пасиви П1 (табл. 2.6).

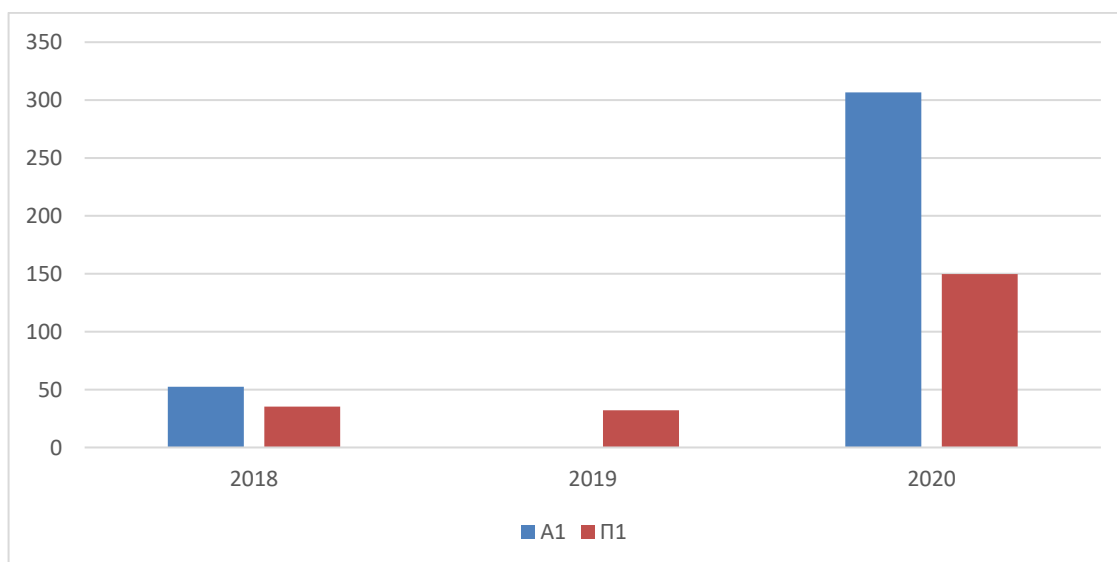

Рис. 2.10 - Порівняння високоліквідних активів та найбільш термінових зобов'язань

Джерело: власні розрахунки

Таблиця 2.5

Групування активів за рівнем ліквідності ФГ «ОЛДЕН К»

Група	Вид активів	Економічний зміст	Порядок розрахунку за даними активу форми	Суми активів за роками, тис. грн.		
				2018	2019	2020
A1	Високо ліквідні	Гроші та їх еквіваленти, поточні фінансові інвестиції	1160 + 1165	52,4	-	306,7
A2	Середньо ліквідні	Поточна дебіторська заборгованість за видами	Сума із 1125 по 1155 (без 1136)	871,9	1891,3	238,6
A3	Низько ліквідні	Запаси, поточні біологічні активи, витрати майбутніх періодів, інші оборотні активи	1100 + 1110 + 1120 + 1170 + 1180 + 1190	11168,2	14242,5	20449
A4	Важко ліквідні	Необоротні активи;	1095 + 1200	4772,4	10732,9	10001,6

Джерело: власні розрахунки

Таблиця 2.6

Групування пасивів за терміновістю сплати ФГ «ОЛДЕН К»

Група	Вид пасивів	Економічний зміст	Порядок розрахунку за даними активу форми	Суми пасивів за роками, тис. грн.		
				2018	2019	2020
П1	Найбільш термінові зобов'язання	Поточна кредиторська заборгованість за видами	Сума із 1610 по 1650	35,3	32,1	149,8
П2	Короткострокові зобов'язання і забезпечення	Короткострокові кредити банків, поточні забезпечення, доходи майбутніх періодів, інші поточні зобов'язання	1600+1605+1660+ 1665+1670+ 1690	140	929,9	223,7
П3	Довгострокові зобов'язання і забезпечення	Відстрочені податкові зобов'язання	1595	-	-	-
П4	Постійні пасиви	Власний капітал; зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримування для продажу та групами вибуття	1495 +1700	21570,5	25908,7	30622,4

Джерело: власні розрахунки

Зображена діаграма ілюструє, що протягом 2018 та 2020 року рівність виконувалася, активи перевищували пасиви, в 2019 році розрахунки з оплати праці склали перевагу відсутності високоліквідних активів і рівність не справдилася. Перейдемо до аналізу короткострокових зобов'язань і забезпечень та середньо-ліквідних активів (рис. 2.11).

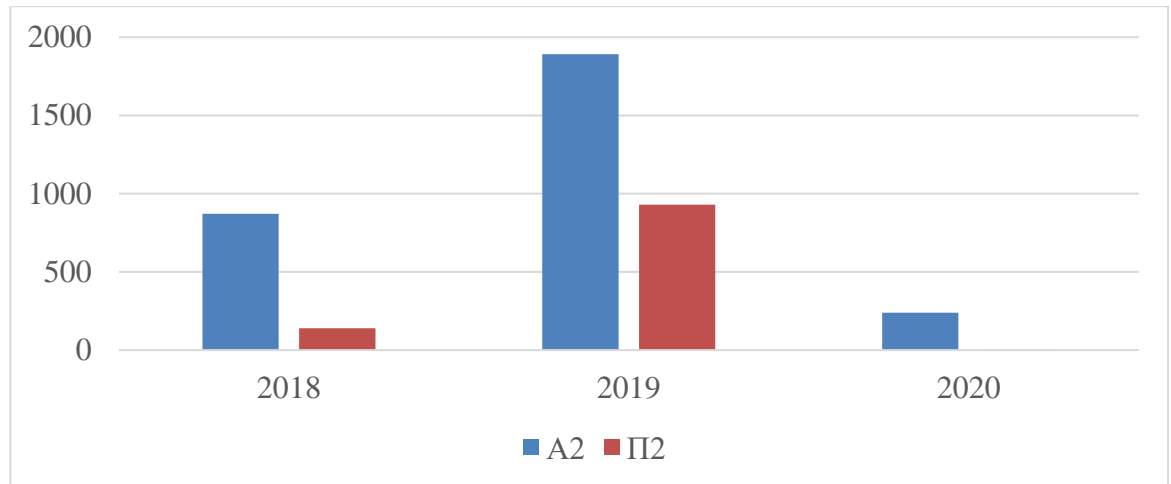

Рис. 2.11 - Порівняння середньоліквідних активів та короткострокових зобов'язань і забезпечень

Джерело: власні розрахунки

У даних відповідностях активи перевищують пасиви протягом всього досліджувано періоду, отже ліквідність в нормі. В силу повної відсутності довгострокових зобов'язань і забезпечень, можемо стверджувати що рівність $A3 \geq P3$ також виконана. Перейдемо до аналізу постійних пасивів та важколіквідних активів (рис. 2.12).

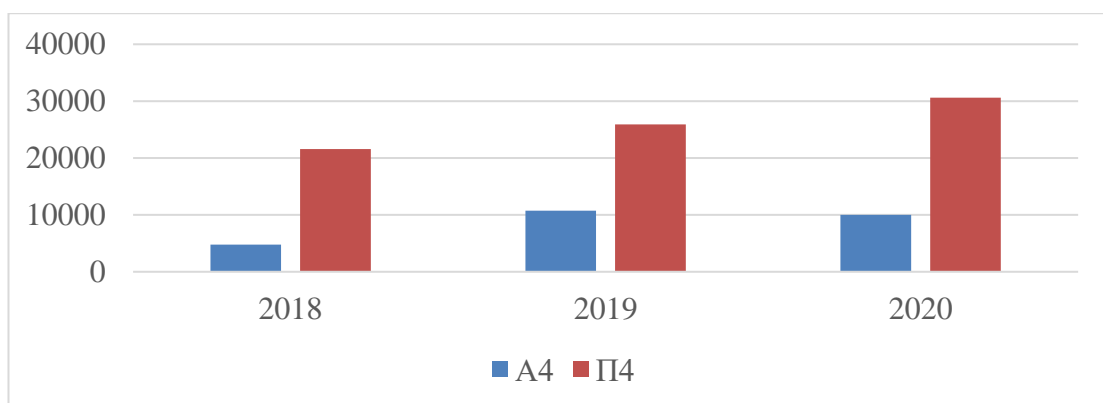

Рис. 2.12. Порівняння важколіквідних активів та постійних пасивів

Джерело: власні розрахунки

Рівність $A4 \leq P4$ виконана, постійні пасиви значно перевищують важколіквідні активи, що разом з аналізом інших груп активів та пасивів, дає підстави стверджувати, що ліквідність ФГ «ОЛДЕН К» є ліквідним.

Для більш повного аналізу ліквідності знайдемо загальний коефіцієнт ліквідності ФК «ОЛДЕН К» за 2018-2020 рр.

$$\text{Загальний коефіцієнт ліквідності} = \frac{\text{код 1195}}{\text{код 1695}}, \text{ ОА/ПЗ}$$

$$\text{ЗКА 2018} = 12095,4 / 175,3 = 69$$

$$\text{ЗКА 2019} = 16133,8 / 958 = 16,84$$

$$\text{ЗКА 2020} = 20994,9 / 373,5 = 56,21$$

Рекомендованим значенням є 1–3 (значення може варіюватися відносно врахування галузевої специфіки); зростання в періоді; стабільність значень в динаміці. На нашу думку, такі показники ліквідності є прийнятними відносно галузевої специфіки, а отже підприємство є ліквідним. Більш ніж п'ятнадцятирічний термін його функціонування, неспинного збільшення ресурсів також свідчить про загальний добробут ФК «ОЛДЕН К».

2.3. Аналіз динаміки і структури реалізації за видами сільськогосподарської продукції та рентабельності її виробництва

Оцінюючи динаміку і структуру реалізації за видами сільськогосподарської продукції, слід визнати, що внесок у її виробництво фермерських господарств протягом 2010-2020 років збільшився у 1,926 разів, у тому числі за рослинництвом – у 1,955 разів, за тваринництвом – у 1,523 разів (табл. 2.7). Питома вага фермерських господарств в обсягах діяльності господарств усіх категорій зросла з 7,30% до 10,74%, за продукцією рослинництва – із 9,67% до 13,16%, за продукцією тваринництва – із 1,66% до 2,51%. Частка фермерських господарств в обсягах діяльності господарств усіх підприємств збільшилася з 13,30% до 16,62%, за продукцією рослинництва – із 15,86% до 19,27%, за продукцією тваринництва – із 4,08% до 4,79%.

Таблиця 2.7

Динаміка обсягів виробництва продукції сільського господарства

Показник	2010	2015	2017	2018	2019	2020	Темп росту 2020/2010, разів
1	2	3	4	5	6	7	8
Господарства усіх категорій, млн. грн.							
Всього	467474,7	596832,8	620475,6	671294,0	680982,4	612121,5	1,309
продукція рослинництва	329646,3	453016,9	480157,0	529347,5	538705,6	473377,0	1,436
продукція тваринництва	137828,4	143815,9	140318,6	141946,5	142276,8	138744,5	1,007
Підприємства, млн. грн.							
Всього	256806,0	367738,8	391015,8	437998,6	449806,3	395717,7	1,541
продукція рослинництва	200914,6	299369,3	323724,5	367688,1	376789,7	323198,2	1,609
продукція тваринництва	55891,4	68369,5	67291,3	70310,5	73016,6	72519,5	1,298
у т.ч. фермерські господарства, млн. грн.							
Всього	34145,9	55009,4	63277,2	73181,7	79053,0	65771,8	1,926
продукція рослинництва	31863,8	52312,9	60491,7	70214,1	75809,2	62295,1	1,955
продукція тваринництва	2282,1	2696,5	2785,5	2967,6	3243,8	3476,7	1,523

Закінчення табл. 2.7

1	2	3	4	5	6	7	8
Питома вага фермерських господарств в обсягах діяльності, %							
господарств усіх категорій							
Всього	7,30	9,22	10,20	10,90	11,61	10,74	1,471
продукція рослинництва	9,67	11,55	12,60	13,26	14,07	13,16	1,361
продукція тваринництва	1,66	1,87	1,99	2,09	2,28	2,51	1,513
підприємств							
Всього	13,30	14,96	16,18	16,71	17,57	16,62	1,250
продукція рослинництва	15,86	17,47	18,69	19,10	20,12	19,27	1,215
продукція тваринництва	4,08	3,94	4,14	4,22	4,44	4,79	1,174

Джерело: власні розрахунки

Оцінюючи обсяги діяльності фермерських господарств у регіональному розрізі, слід відзначити лідерство у 2018 та 2019 роках Кіровоградської області – відповідно 6667,1 млн. грн. і 7553,4 млн. грн., у 2020 році – Дніпропетровської області - 5597,1 тис. грн. (табл. 2.8). Найменші обсяги припадають на Закарпатську область, які скоротилися з 194,8 млн. грн. до 183,3 млн. грн.

Фермерські господарства роблять значний внесок у суспільне відтворення, їх частка у продукції тваринництва становить: м'ясо (у забійній масі) – 3,1%, молоко – 2,4%, яйця – 0,8%, вовна - 2,3%. По продукції рослинництва частка фермерських господарств становить: культури зернові та зерно-бобові - 14,9%, буряк цукровий фабричний - 4,6%, соняшник - 18,8%, картопля - 0,5%, культури овочеві - 3,0%, культури плодові та ягідні 4,5%.

Внесок фермерських господарств у виробництво сільськогосподарської продукції у 2020 році коливається від 0,5% по картоплі до 16,8% по соняшнику (рис. 2.13). Найбільшими темпами (табл. 2.9) збільшився обсяг виробництва фермерськими господарствами культури плодових та ягідних (у 23,28 раза), культур зернових та зернобобових (7,68 разів), соняшника (7,1 разів), Натомість обсяг виробництва соняшника скоротився майже удвічі. Внесок фермерських господарств у 2020 році у формування поголів'я сільськогосподарських тварин коливався від 2,4% за птицею до 5,0% за свинями (рис. 2.14).

Кількість сільськогосподарських тварин у фермерських господарствах (табл. 2.10) зросла за виключенням коней і кроликів. Найбільші темпи (майже 41 раз) спостерігаються по птиці, більше, ніж у п'ять разів зросло поголів'я свиней, вівець та кіз, корів – у 1,22 раза.

Таблиця 2.8

Динаміка показників результативності фермерських господарств, млн. грн.

Регіон	Продукція сільського господарства			У тому числі					
				продукція рослинництва			продукція тваринництва		
	2018	2019	2020	2018	2019	2020	2018	2019	2020
Україна	73181,7	79053,0	65771,8	70214,1	75809,2	62295,1	2967,6	3243,8	3476,7
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
області									
Вінницька	5958,4	5937,9	4609,5	5813,9	5785,9	4439,9	144,5	152,0	169,6
Волинська	1608,7	1561,8	1626,4	1455,1	1399,5	1471,7	153,6	162,3	154,7
Дніпропетровська	5628,5	7019,6	5597,1	5545,7	6935,1	5511,1	82,8	84,5	86,0
Донецька	1587,1	2303,8	2080,9	1538,1	2244,5	2038,7	49,0	59,3	42,2
Житомирська	1445,6	1334,4	1400,8	1341,2	1243,7	1272,8	104,4	90,7	128,0
Закарпатська	194,8	148,5	183,3	165,6	113,8	151,4	29,2	34,7	31,9
Запорізька	3080,0	4437,0	3875,8	3072,5	4426,5	3864,4	7,5	10,5	11,4
Івано-Франківська	797,4	711,1	782,0	748,3	656,5	726,0	49,1	54,6	56,0
Київська	3234,7	3235,0	2200,2	3114,0	3068,6	2000,3	120,7	166,4	199,9
Кіровоградська	6667,1	7553,4	4783,2	6588,9	7469,0	4679,6	78,2	84,4	103,6
Луганська	2726,7	3240,0	2827,9	2659,5	3173,1	2759,9	67,2	66,9	68,0

Закінчення табл. 2.8

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Львівська	2107,8	2279,6	2497,5	1266,3	1321,5	1432,1	841,5	958,1	1065,4
Миколаївська	4248,1	4940,5	3323,9	4218,5	4911,0	3296,9	29,6	29,5	27,0
Одеська	5486,1	4595,6	2222,1	5460,3	4558,9	2197,8	25,8	36,7	24,3
Полтавська	5145,0	5160,5	4390,9	4949,0	4953,8	4192,9	196,0	206,7	198,0
Рівненська	773,5	774,6	790,3	623,6	628,8	621,7	149,9	145,8	168,6
Сумська	2861,9	2877,2	3089,4	2729,8	2739,7	2942,5	132,1	137,5	146,9
Тернопільська	1840,2	1885,0	1897,8	1752,1	1755,5	1761,8	88,1	129,5	136,0
Харківська	4261,3	4811,0	4906,6	4199,2	4754,9	4848,0	62,1	56,1	58,6
Херсонська	3512,5	4161,2	3723,4	3485,3	4136,8	3708,7	27,2	24,4	14,7
Хмельницька	3191,2	3178,8	3260,8	2985,7	2928,8	2998,0	205,5	250,0	262,8
Черкаська	3487,6	3455,8	2277,1	3378,7	3333,5	2133,9	108,9	122,3	143,2
Чернівецька	681,2	508,1	524,3	619,1	474,0	478,5	62,1	34,1	45,8
Чернігівська	2656,3	2942,6	2900,6	2503,7	2795,8	2766,5	152,6	146,8	134,1
Мінімум	194,8	148,5	183,3	165,6	113,8	151,4	7,5	10,5	11,4
Максимум	6667,1	7553,4	5597,1	6588,9	7469	5511,1	841,5	958,1	1065,4

Джерело: власні розрахунки

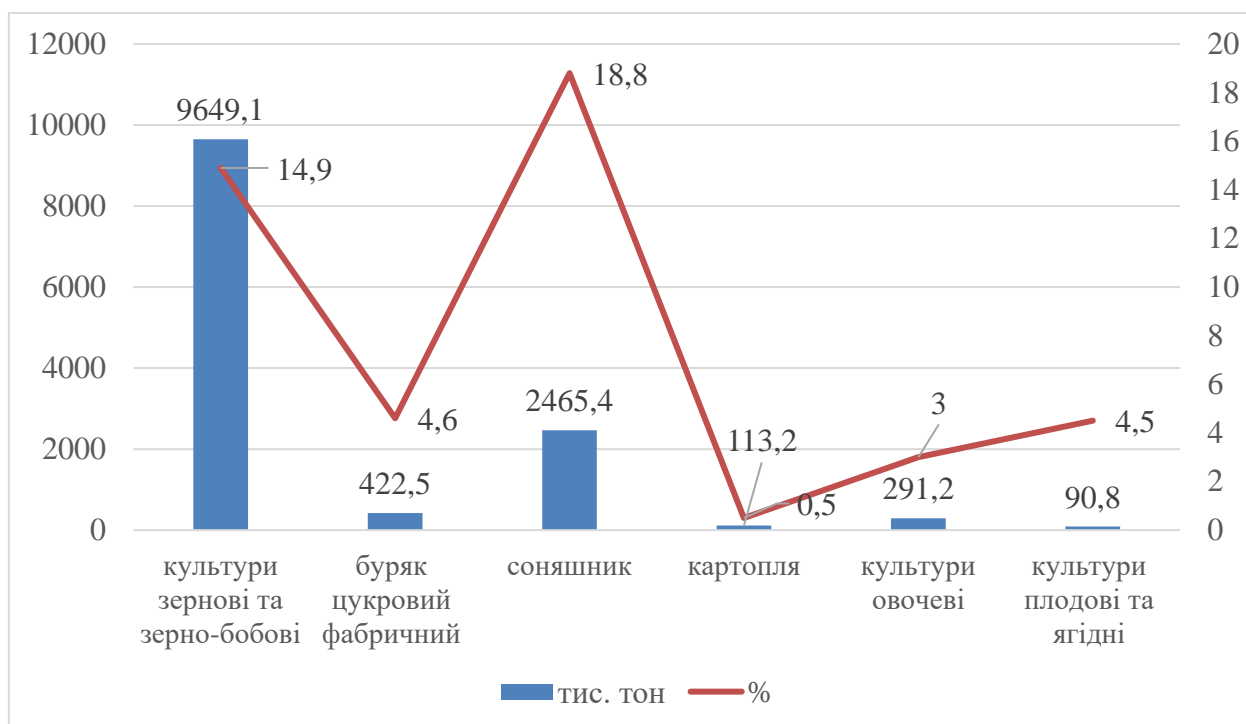

Рис. 2.13 - Внесок фермерських господарств у виробництво сільськогосподарської продукції у 2020 році

Джерело: власні розрахунки

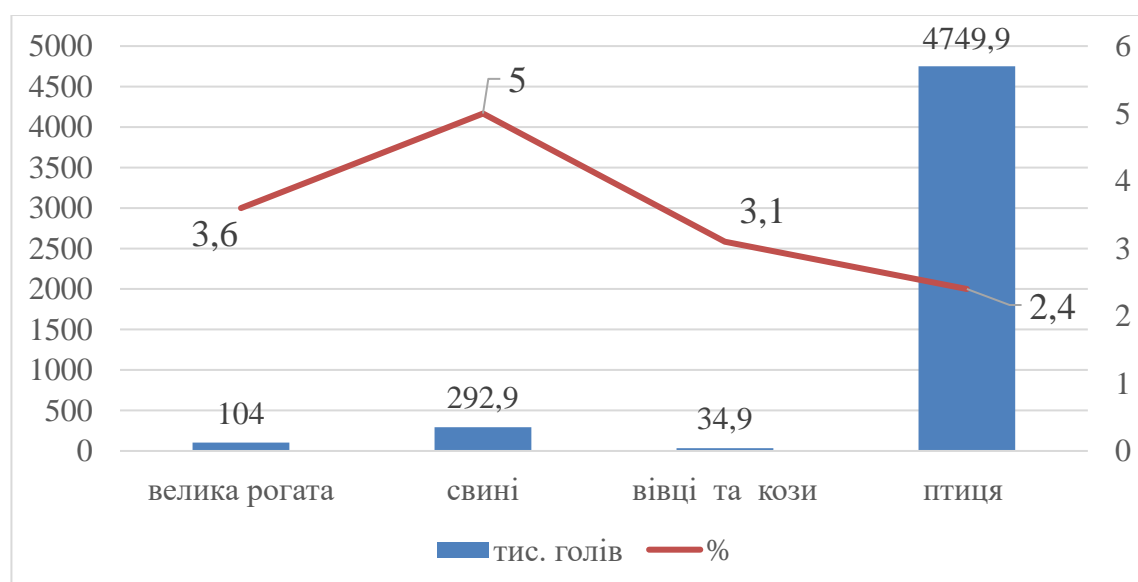

Рис. 2.14 - Внесок фермерських господарств у формування поголів'я сільськогосподарських тварин у 2020 році

Джерело: власні розрахунки

Таблиця 2.9

Виробництво сільськогосподарських культур фермерськими господарствами

Сільськогосподарська культура	2000	2005	2010	2015	2017	2018	2019	2020	Темп росту, разів
	Тис. тон								
Культури зернові та зернобобові	1256,4	4082,7	4702,5	7650,2	8686,4	10104,9	11489,7	9649,1	7,68
Буряк цукровий фабричний	755,1	1373,1	1154,7	618,9	1105,0	961,2	459,7	422,5	0,56
Соняшник	347,3	735,0	1208,5	2167,0	2365,3	2811,6	3098,9	2465,4	7,10
Картопля	56,4	84,7	161,3	126,0	107,4	116,0	94,0	113,2	2,01
Культури овочеві	82,6	156,1	211,9	282,5	272,1	253,0	293,9	291,2	3,53
Культури плодові та ягідні	3,9	10,8	37,0	68,3	75,5	135,2	99,8	90,8	23,28
	Питома вага, %								
Культури зернові та зернобобові	5,1	10,7	12,0	12,7	14,0	14,4	15,3	14,9	2,92
Буряк цукровий фабричний	5,7	8,9	8,4	6,0	7,4	6,9	4,5	4,6	0,81
Соняшник	10,0	15,6	17,8	19,4	19,3	19,8	20,3	18,8	1,88
Картопля	0,3	0,4	0,9	0,6	0,5	0,5	0,5	0,5	1,67
Культури овочеві	1,4	2,1	2,6	3,1	2,9	2,7	3,0	3,0	2,14
Культури плодові та ягідні	0,3	0,6	2,1	3,2	3,7	5,3	4,7	4,5	15,00

Джерело: власні розрахунки

Таблиця 2.10

Кількість сільськогосподарських тварин у фермерських господарствах

Тварини	2000	2005	2010	2015	2017	2018	2019	2020	Темп росту, разів
Велика рогата худоба	102,5	109,5	95,3	106,3	106,5	106,3	103,3	104,0	
	Тис. голів								
у т.ч. корови	35,8	38,2	37,4	41,7	39,2	42,8	42,9	43,6	1,22
Свині	54,0	150,2	294,8	276,1	238,9	255,4	284,0	292,9	5,42
Вівці та кози	6,0	32,9	57,9	43,5	46,2	43,8	36,1	34,9	5,82
Коні	6,0	5,7	3,3	1,6	1,4	1,1	1,0	0,8	0,13
Кролі	4,9	0,8	0,8	4,3	1,5	1,6	1,5	1,7	0,35
Птиця	115,9	1083,8	2878,3	2538,9	3177,5	4039,1	4535,2	4749,9	40,98
	Питома вага, %								
Бджолосім'ї, тис.	7,2	10,0	8,8	5,6	5,1	5,0	4,6	5,6	0,78
Велика рогата худоба	1,1	1,7	2,1	2,8	3,0	3,2	3,3	3,6	3,27
у т.ч. корови	0,7	1,1	1,4	1,9	1,9	2,2	2,4	2,6	3,71
Свині	0,7	2,1	3,7	3,9	3,9	4,2	5,0	5,0	7,14
Вівці та кози	0,3	2,0	3,3	3,3	3,5	3,5	3,0	3,1	10,33
Коні	0,9	1,0	0,8	0,5	0,5	0,5	0,4	0,4	0,44
Кролі	0,1	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,00
Птиця	0,1	0,7	1,4	1,2	1,6	1,9	2,1	2,4	24,00
Бджолосім'ї	0,3	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,0	0,00

Джерело: власні розрахунки

Внесок фермерських господарств у виробництво продукції тваринництва у 2020 році коливався від 0,8% по яйцях до 3,1% по м'ясу (рис. 2.15).

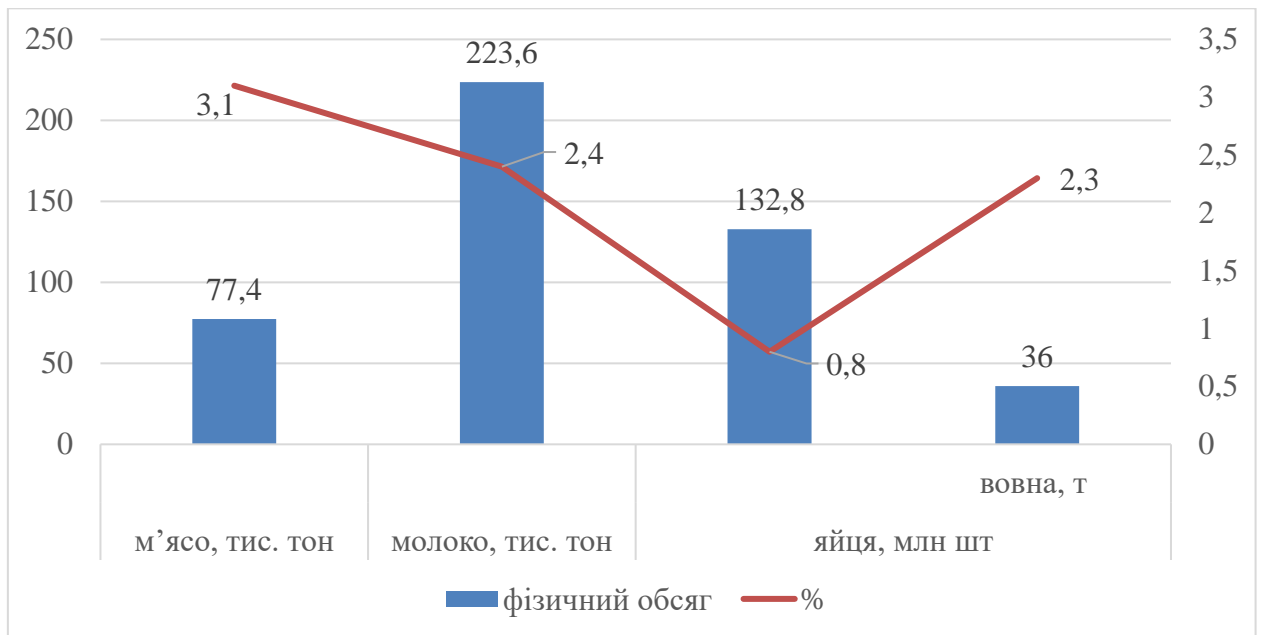

Рис. 2.15 - Внесок фермерських господарств у виробництво продукції тваринництва у 2020 році

Джерело: власні розрахунки

Найбільшими темпами (табл. 2.11) зросло виробництво яєць (майже у 20 разів), м'яса – у 9,44 разів.

Таблиця 2.11

Виробництво продукції тваринництва фермерськими господарствами

	2000	2005	2010	2015	2017	2018	2019	2020	Темп росту, разів
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
М'ясо (у забійній масі), тис.т	8,2	14,2	47,6	52,3	58,2	60,0	69,2	77,4	9,44
Молоко, тис.т	67,8	96,3	112,1	177,4	194,8	201,8	209,2	223,6	3,30
Яйця, млн шт	6,7	19,0	78,4	75,5	89,1	117,2	134,3	132,8	19,82
Вовна, т	9	71	128	69	55	57	49	36	4,00

Продовження табл. 2.11

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Мед, т	83	117	215	120	111	120	98	84	1,01
М'ясо (у забійній масі)	0,5	0,9	2,3	2,3	2,5	2,5	2,8	3,1	6,20
Молоко	0,5	0,7	1,0	1,7	1,9	2,0	2,2	2,4	4,80
Яйця	0,1	0,1	0,5	0,4	0,6	0,7	0,8	0,8	8,00
Вовна	0,3	2,2	3,1	3,0	2,8	3,0	2,8	2,3	7,67
Мед	0,2	0,2	0,3	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,50

Джерело: власні розрахунки

Середня рентабельність виробництва фермерських господарств (табл. 2.12), розрахована за річними даними 2012-2020 років складає: соняшник - 40,9%, культури плодови та ягідні - 33,8%, виноград – 28%, картопля - 25,3%, культури зернові та зернобобові - 23,4%, молоко – 19%, культури овочеві - 18,6%, птиця на м'ясо - 8,7%, буряк цукровий фабричний - 5,7%, яйця птиці свійської - 3,2%, свині на м'ясо - 1,7%. Збитковим виявилось виробництво великої рогатої худоби на м'ясо (-7,2%), вівець та кіз на м'ясо (-13,1).

Таблиця 2.12

Динаміка показників рентабельності фермерських господарств

Сільськогосподарська продукція	2012	2013	2015	2017	2018	2019	2020	середнє
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Культури зернові та зернобобові	19,5	9,3	38,6	27,9	26,1	14,5	23,8	23,4
Соняшник	45,4	35,7	71,5	41,2	30,3	24,7	37,3	40,9
Буряк цукровий фабричний	14,2	8,2	16,1	20,0	-2,2	-4,8	-11,7	5,7
Культури овочеві	11,7	22,1	43,8	19,5	7,6	17,8	7,7	18,6
Картопля	-4,2	23,0	21,5	28,9	28,0	50,3	29,5	25,3

Продовження табл. 2.12

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Культури плодові та ягідні	8,6	22,7	66,2	36,1	22,6	38,6	41,5	33,8
Виноград	62,9	33,4	38,2	51,3	17,8	0,9	-8,6	28,0
Молоко	4,9	21,4	20,5	25,9	18,0	20,1	22,5	19,0
Велика рогата худоба на м'ясо ²	-7,1	-13,7	3,3	-2,1	-6,4	-14,6	-9,5	-7,2
Свині на м'ясо ²	-2,5	-5,0	2,4	-6,7	1,1	1,4	1,8	1,7
Вівці та кози на м'ясо ²	-13,7	-2,6	-2,9	-15,1	-3,7	-32,5	-21,2	-13,1
Птиця на м'ясо ²	13,4	3,4	10,2	3,5	6,8	13,2	10,7	8,7
Яйця птиці свійської ³	14,1	9,3	-9,8	-0,7	3,2

Джерело: власні розрахунки

Таким чином ефективність функціонування фермерських господарств у рослинництві вище, ніж у тваринництві.

Висновки до розділу 2

1. Об'єктом кваліфікаційної магістерської роботи є ФГ «ОЛДЕН К», яка є юридичною особою, зареєстрованою у 2006 році з присвоєнням ідентифікаційного коду 34374793. Засновником ФГ «ОЛДЕН К» є Ткачов Сергій Вікторович, громадянин України. На підприємстві працює 28 найманих осіб, в тому числі заступник – економіст і бухгалтер, агент з постачання, агент зі збуту, механік, агроном, трактористи. Фермерське господарство діє на основі установчого документа – статуту.

2. Проаналізувавши баланс ФГ «ОЛДЕН К», динаміку і структуру його активів та пасивів, а також напрями використання коштів та провівши їх оцінку, можна зробити висновок про те, що підприємство є фінансово стійким, ліквідним та ефективно здійснює свою діяльність. Підприємство вдало

функціонує протягом понад 15 років, збільшуючи території угідь, закупаючи нову техніку для їх обробки, оновлюючи наявну техніку, будуючи технічні приміщення. ФГ «ОЛДЕН К» має бездоганну репутацію, так як збільшення угідь можливе лише через їх покупку або оренду у населення, отже безперервне їх збільшення дає підстави так вважати.

3. Із залучених коштів ФГ «ОЛДЕН К» користується переважно короткостроковими кредитами в невеликих сумах. Провівши розрахунок показників ліквідності, стану основного капіталу, стану оборотних активів, фінансової автономії, маневреності власного капіталу тощо можна із впевненістю сказати, що усі коефіцієнти знаходяться в межах оптимальних значень, а отже і діяльність підприємства є цілком ефективною. Більшість досліджуваних показників має тенденцію до зростання. Підсумовуючи все вищесказане, можемо стверджувати про ефективне управління досліджуваним підприємством, ФГ «ОЛДЕН К» є сучасним, конкурентоспроможним, постійно оновлюваним та зростаючим агропідприємством.

4. Оцінюючи динаміку і структуру реалізації за видами сільськогосподарської продукції, слід визнати, що внесок у її виробництво фермерських господарств протягом 2010-2020 років збільшився у 1,926 разів, у тому числі за рослинництвом – у 1,955 разів, за тваринництвом – у 1,523 разів. Питома вага фермерських господарств в обсягах діяльності господарств усіх категорій зросла з 7,30% до 10,74%, за продукцією рослинництва – із 9,67% до 13,16%, за продукцією тваринництва – із 1,66% до 2,51%. Частка фермерських господарств в обсягах діяльності господарств усіх підприємств збільшилася з 13,30% до 16,62%, за продукцією рослинництва – із 15,86 % до 19,27%, за продукцією тваринництва – із 4,08% до 4,79%.

5. Оцінюючи обсяги діяльності фермерських господарств у регіональному розрізі, слід відзначити лідерство у 2018 та 2019 роках Кіровоградської області – відповідно 6667,1 млн. грн. і 7553,4 млн. грн., у 2020 році – Дніпропетровської області - 5597,1 тис. грн. Найменші обсяги припадають на Закарпатську область, які скоротилися.

6. Фермерські господарства роблять значний внесок у суспільне відтворення, їх частка у продукції тваринництва становить: м'ясо (у забійній масі) – 3,1%, молоко – 2,4%, яйця – 0,8%, вовна - 2,3%. По продукції рослинництва частка фермерських господарств становить: культури зернові та зерно-бобові - 14,9%, буряк цукровий фабричний - 4,6%, соняшник - 18,8%, картопля - 0,5%, культури овочеві - 3,0%, культури плодові та ягідні 4,5%. Внесок фермерських господарств у виробництво сільськогосподарської продукції у 2020 році коливається від 0,5% по картоплі до 16,8% по соняшнику. Найбільшими темпами збільшився обсяг виробництва фермерськими господарствами культур плодових та ягідних (у 23,28 раза), культур зернових та зернобобових (7,68 разів), соняшника (7,1 разів), Натомість обсяг виробництва соняшника скоротився майже удвічі. Внесок фермерських господарств у 2020 році у формування поголів'я сільськогосподарських тварин коливався від 2,4% за птицею до 5,0% за свинями.

7. Кількість сільськогосподарських тварин у фермерських господарствах зросла за виключенням коней і кроликів. Найбільші темпи (майже 41 раз) спостерігаються по птиці, більше, ніж у п'ять разів зросло поголів'я свиней, вівець та кіз, корів – у 1,22 раза. Внесок фермерських господарств у виробництво продукції тваринництва у 2020 році коливався від 0,8% по яйцях до 3,1% по м'ясу. Найбільшими темпами зросло виробництво яєць (майже у 20 разів), м'яса – у 9,44 разів.

8. Середня рентабельність виробництва фермерських господарств, розрахована за річними даними 2012-2020 років складає: соняшник - 40,9%, культури плодові та ягідні - 33,8%, виноград – 28%, картопля - 25,3%, культури зернові та зернобобові - 23,4%, молоко – 19%, культури овочеві - 18,6%, птиця на м'ясо - 8,7%, буряк цукровий фабричний - 5,7%, яйця птиці свійської - 3,2%, свині на м'ясо - 1,7%. Збитковим виявилось виробництво великої рогатої худоби на м'ясо (-7,2%), вівець та кіз на м'ясо (-13,1). Таким чином ефективність функціонування фермерських господарств у рослинництві вище, ніж у тваринництві.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

3.1. Використання земельно-іпотечних механізмів фінансового забезпечення діяльності фермерських господарств

У зв'язку з прийнятими змінами до Закону України «Про фермерське господарство» процедура надання земельної ділянки із земель державної власності повністю регулюється Земельним кодексом України. Вимога щодо наявності досвіду роботи або спеціальної освіти, здобутої в аграрному навчальному закладі, розповсюджується не тільки на засновників фермерського господарства, а й на членів, якщо вони виявлять бажання отримати земельну ділянку для ведення такого господарства. На наш погляд, дана вимога ускладнює отримання земельних ділянок членами фермерських господарств. На сьогодні існує складна процедура переоформлення земельних ділянок, якими користуються фізичні особи на праві постійного користування для ведення фермерського господарства, на право власності. Зважаючи на вищевикладене, пропонуємо запровадити спрощену процедуру переоформлення права постійного користування земельною ділянкою на право власності для членів фермерського господарства, котрі тривалий час перебувають у складі членів такого господарства [47, с. 39].

Здійснення масштабних перетворень при реформуванні земельних відносин в Україні, на жаль, не завжди належним чином забезпечується раціональним використанням та охороною земельних ресурсів, а відтворення продуктивного потенціалу сільськогосподарських земель не відповідає екологічним вимогам сталого землекористування. У зв'язку з цим проблема підвищення ефективності використання, відтворення та охорони земельних ресурсів набуває особливої гостроти, де необхідним є впровадження науково

обґрунтованого забезпечення сталого використання земель сільськогосподарського призначення.

Сучасний стан розвитку земельних відносин в Україні обумовлює необхідність аудиту оренди земель сільськогосподарського призначення, як одного з дієвих засобів підвищення ефективності управління земельними ресурсами на сільськогосподарських підприємствах. Ефективність аудиторської перевірки залежить від обґрунтованості визначення напрямів її проведення. З урахуванням особливості сільськогосподарської оренди методика аудиту операцій з оренди земельних ділянок передбачає проведення правового аудиту орендованих земельних ділянок, оцінку діяльності сільськогосподарських підприємств в галузі їх охорони та використання, надання рекомендацій по формуванню обліково-контрольного забезпечення орендних операцій.

З метою вдосконалення законодавства України в частині спорудження об'єктів нерухомого майна на земельних ділянках фермерських господарства слід у Земельному кодексі України закріпити, що будівництво на землях сільськогосподарського призначення об'єктів проводиться без зміни їх цільового призначення. У свою чергу, до Закону України «Про фермерське господарство» слід додати приписи, що: (а) будівництво відокремленої фермерської садиби проводиться на земельних ділянках, наданих для ведення фермерського господарства, без зміни їх цільового призначення; (б) фермерське господарство та його члени відповідно до закону мають право споруджувати житлові будинки, господарські будівлі та споруди на земельній ділянці, наданій для ведення фермерського господарства, без зміни її цільового призначення.

Незважаючи на тривалий період земельної реформи, у фермерів існує упереджене ставлення до запровадження ринку земель сільськогосподарського призначення. При розробці дорожньої карти запровадження та формування ринку земель сільськогосподарського призначення, нагальність якого є очевидною, слід врахувати, що існуючі

страхи фермерів щодо ринку земель сільськогосподарського призначення неможливо усунути тільки інструментами земельної політики. Необхідні суттєві зміни у державній політиці підтримки та розвитку фермерських господарств як форми малого і середнього підприємництва, визнання їх осердям аграрної економіки. Слід, в першу чергу, обмежити доступ олігархічного капіталу до земельних ресурсів та розширити доступ фермерів до ресурсів, необхідних для розвитку їхніх господарств. Такий підхід, такі заходи відкриють нові перспективи для розвитку фермерських господарств, що, у свою чергу, усуне причини для існування когнітивного дисонансу у свідомості фермерів та упереджень щодо запровадження ринку земель сільськогосподарського призначення, дасть можливість перетворити землю у важливий чинник розвитку фермерських господарств.

Підвищення ефективності використання земельних ресурсів фермерських господарств у системі відповідного організаційно-економічного механізму має здійснюватися за такими стратегічними напрямками:

управління фермерським ланцюгом створення цінності з метою оптимізації бізнес-процесів;

перехід на засади smart-спеціалізації;

переорієнтація на виробництво нішевих видів сільськогосподарської продукції;

розвиток мережевих форм кооперації і інтеграції фермерських господарств, особливо для організації спільного використання сільськогосподарської техніки, збуту готової продукції та захисту від протиправних дій третіх осіб;

інтенсифікація сільськогосподарського виробництва, передусім через впровадження цифрових технологій агрогосподарювання і трансформації фермерських господарств на «розумні ферми»;

впровадження біологічного землеробства; більш повне використання поживних і корневих решток рослин як добрива;

розвиток органічного землеробства;

оптимізація системи землекористування з урахуванням імперативу захисту ґрунтів, збереження й відтворення їх родючості;

раціональне використання добрив, стимуляторів росту та засобів захисту рослин для забезпечення невід’ємного балансу основних поживних речовин в ґрунті з одного боку, і підвищення якості виробленої продукції – з другого боку;

застосування мікродобрив і здійснення контролю за вмістом мікроелементів у ґрунті;

проведення меліоративних заходів і боротьба з ерозією ґрунтів.

Одним зі стратегічних напрямів підвищення ефективності використання земельних ресурсів фермерських господарств є управління ланцюгами створення цінності, які являють собою сукупність взаємопов’язаних фаз виробничо-збутового процесу

Перший блок - впровадження цифрових та інших інноваційних технологічних рішень, ноу-хау тощо, що приведе до зростання фінансово-економічної ефективності.

Другий блок - управління smart-спеціалізацією, виробництвом тих видів продукції, які є більш ефективними або мають вищу норму додаткової вартості.

Третій блок - продуктові інновації (на кшталт гречаних цукерок «HrechkaSweets») і відкриття нових ринкових ніш. Зважаючи на особливості продукції сільського господарства, нині такі інноваційні рішення майже не доступні фермерам. Четвертий блок передбачає оптимізацію структури фермерського ланцюга створення цінності, інтеграцію або мережеву кооперацію окремих його ланок, трансформацію виду економічної діяльності тощо.

В умовах прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення» [] дедалі більшого значення набувають види і напрями державної підтримки фермерських господарств, оскільки він створює умови

для монополізації аграрного сектору України. Діє Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» [42] та значна кількість підзаконних нормативно-правових актів, зокрема Постанови Кабінету Міністрів України, які закріплюють види та пріоритетні напрями державної підтримки фермерських господарств. Запровадження ринку землі є необхідним в аспекті економічної політики держави кроком, проте потребує виважених рішень, пов'язаних з закріпленням додаткових напрямів державної підтримки фермерських господарств, які допоможуть виправити існуючі вади – високу вартість земельних ділянок, через що малі і середні фермерські господарства не зможуть їх придбати. Для вирішення проблеми, пов'язаної з діяльністю фермерських господарств в умовах обігу земель сільськогосподарського призначення, пропонуємо передбачити наступні напрями державної підтримки фермерських господарств: здешевлення кредитів фермерським господарствам для купівлі земельних ділянок, надання субсидій та дотацій на певні види сільськогосподарської діяльності тим фермерським господарствам, що придбали земельні ділянки. Це допоможе фермерським господарствам адаптуватися до нових умов здійснення ними сільськогосподарської діяльності в умовах обігу земель сільськогосподарського призначення.

3.2. Лізингово-бюджетні механізми оновлення сільськогосподарської техніки фермерських господарств

Для успішного розвитку фермерського підприємництва, залучення фінансових коштів, як однієї з найважливіших умов розвитку сфери малого підприємництва, необхідні фінансові механізми й технології підтримки підприємництва, що відповідають світовій практиці, однак, до того ж, адаптовані до вітчизняних умов. Державна політика в цій області повинна перейти від декларативності до здійснення конкретних заходів, а саме:

вдосконалення законодавства, пов'язаного з фінансуванням; розвитку фінансово-кредитної підтримки малого бізнесу, що розвивається двома основними напрямками: перше – надання прямої фінансової допомоги у вигляді субсидій, дотацій, кредитів; створення і розвиток іпотечного банку з відповідною інфраструктурою для здійснення кредитування під заставу майна малих підприємств або їх власників, а також землі; вивчення та розповсюдження досвіду застосування інших джерел залучення засобів тощо.

Серед основних пріоритетних напрямків державної кредитної, податкової та страхової політики стосовно сільськогосподарських товаровиробників, зокрема фермерських господарств, можна виділити наступні: розширити ринок банківського кредитування шляхом створення Державного земельного іпотечного банку та впровадження механізму застави земельних ділянок сільськогосподарського призначення та прав оренди на них при іпотечному кредитуванні; внесення змін до законодавства з метою регламентування діяльності кредитних кооперативів у сільській місцевості та розширення мікрокредитування на селі; запровадити нові фінансові інструменти для фермерів з метою отримання додаткових кредитів під заставу майбутнього урожаю (або майбутню тваринницьку продукцію); розвивати систему гарантування повернення кредитів шляхом створення спеціального гарантійного фонду; удосконалення діючого спеціального режиму оподаткування доходів від сільськогосподарської діяльності, відновлення функціонування плати за землю та запровадження раціональної системи земельних рентних платежів; передбачення централізації частини акумульованих сум ПДВ з їх подальшим спрямуванням на потреби інноваційного розвитку АПВ у рамках прийнятих державних цільових програм; впровадження законодавства, що регулює процеси страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою; впровадження кваліфікаційних вимог та сертифікацію страховиків, які надають послуги у страхуванні сільськогосподарської продукції; забезпечення на державному рівні перестраховального захисту від катастрофічних ризиків; вдосконалити

порядок визначення суб'єктів одержання підтримки через диференційований розподіл бюджетних коштів у розрізі заходів підтримки як за соціальною спрямованістю, так і за економічною ефективністю; врахувати зменшення кількості бюджетних програм підтримки сільського господарства, покращити їх склад та структуру з дотриманням логічної послідовності запровадження за їх змістом, пріоритетністю, черговістю, термінами виконання та обсягами фінансування; посилити закріплення на законодавчому рівні стимулюючої ролі бюджетної підтримки з метою забезпечення нарощення обсягів виробництва вітчизняної конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції та просування її на внутрішньому і зовнішніх ринках. Скасування непродуктивних податкових пільг дозволить більш ефективно використовувати бюджетні ресурси, а реалізація заходів у сфері бюджетного фінансування дозволить сформувати значно раціональнішу структуру сільськогосподарського виробництва за рахунок зміни акцентів при здійсненні бюджетного фінансування потреб розвитку аграрної галузі.

Державна фінансова підтримка вітчизняних фермерських господарств здійснюється у невеликих обсягах і користується нею, з огляду на складну процедуру її отримання, незначна кількість господарств. Державна допомога фермерам має бути спрямована не на підтримку обсягів виробництва та цін виробників, а на активізацію діяльності кооперативного руху у фермерському середовищі; на розвиток ринкової інфраструктури для зменшення вартості ведення бізнесу; сприяння реалізації інноваційних проектів фермерами; сприяння просуванню українських товарів на світові ринки тощо. Подальші дослідження будуть спрямовані на вивчення та удосконалення механізму фінансово-кредитного забезпечення вітчизняних фермерських господарств.

Запроваджена система фінансування державної підтримки агропромислового комплексу не забезпечує оптимального рівня рентабельності, його конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринках, гарантування продовольчої безпеки країни, посилення соціального захисту сільського населення. Діюча система використання

коштів державного бюджету на дотації обмежує доступ малих сільськогосподарських товаровиробників до неї та не забезпечує їх ефективного використання. Через відсутність ефективного механізму фінансової підтримки розвитку агровиробників їх діяльність здійснюється в несприятливих умовах, а доходи не зростають.

Слід обов'язково зберегти субсидії для підтримки племінного тваринництва, елітного насінневодства, садівництва, виноградарства. Необхідно вводити прямі виплати товаровиробникам відповідно до наявності у них ріллі та худоби. Державна підтримка сільськогосподарського виробництва повинна розповсюджуватися на всі категорії господарств – сільськогосподарські підприємства, фермерські та господарства населення.

Теоретичні неузгодження понятійного апарату щодо назв рахунків, а також рядків та розділів окремих форм фінансової звітності спричиняють практичні недоліки в обліку, аналізі та контролі. З метою усунення термінологічних розбіжностей та суперечностей, вважаємо за доцільне узагальнення інформації отриманої державної підтримки, яку необхідно використати протягом одного року відобразити в обліку як короткострокову державну підтримку. Існує необхідність удосконалення методичного забезпечення відображення бюджетних коштів для відображення в обліку та формування звітної інформації фермерськими господарствами. Тому, виникає потреба у виокремленні рахунків 48 «Короткострокова державна підтримка» та 56 «Довгострокова державна підтримка», оскільки, відповідно до МСФЗ, фінансова звітність має базуватись на розмежуванні активів та зобов'язань на короткострокові та довгострокові. Реалізація пропозицій дозволить уніфікувати форми Балансу (Звіту про фінансовий стан) для різних категорій фермерських господарств, що дасть можливість оцінювати ефективність та цільове використання бюджетних коштів не тільки великих та середніх фермерських господарств, а й суб'єктів малого підприємництва.

Пропонуємо для сільськогосподарських підприємств, які ведуть облік та складають звітність за спрощеною формою, з метою представлення повної

інформації щодо надходження та використання коштів державної підтримки, складати Звіт про використання коштів державної підтримки (ф. № 3-м). Звіт призначений для узагальнення інформації щодо придбаних за рахунок коштів державної підтримки необоротних (основних засобів, довгострокових біологічних активів) та оборотних активів (запасів, поточних біологічних активів). У Звіті (як і у Примітках) буде відображена інформація за трьома розділами: - Розділ I «Придбані (створені) за рахунок коштів державної підтримки активи», який міститиме дані щодо придбаних (створених) необоротних та оборотних активів); - Розділ II «Грошові кошти», де буде узагальнена інформація щодо коштів підтримки, які акумулюються на спец рахунках; - Розділ III «Біологічні активи», в якому буде відображена інформація щодо надходження активів за рахунок бюджетних коштів та їх руху у відповідності до П(С)БО 30 «Біологічні активи». Таким чином, навіть при складанні спрощеної звітності фермерськими господарствами, які є суб'єктами малого підприємництва, на рівні держави та контролюючих органів не втрачається можливість отримання повної інформації щодо придбаних за кошти підтримки необоротних та оборотних активів по всіх сільськогосподарських підприємствах.

Міністерство аграрної політики стимулює придбання фермерами сільськогосподарської техніки на основі механізмів лізингу через Національну акціонерну компанію «Укראгролізинг». Міністерство співпрацює з провідними світовими виробниками сільськогосподарської техніки через компанії CLAAS та John Deere. Для якісного та дешевого обслуговування такої техніки створено модель МТС на підприємницькій основі.

Кооперативи отримують у лізинг спеціальні автолавки для збуту фермерської продукції в містах. Також в Україні розбудують мережу кооперативних елеваторів для фермерів, аби знизити вартість логістики. Для державної підтримки фермерів вживаються такі заходи: перемовини з зернотрейдерами; збут сільськогосподарської продукції через заготівельно-збутову мережу «Рідне село»; зменшення вартості фітосанітарних

сертифікатів на зерно; здешевлення перевезень «Укрзалізниці», послуг припортових елеваторів; відпрацьовується модель фінансування будівництва кооперативних елеваторів; отримання у лізинг необхідного обладнання для організації пунктів збору продукції, створення спеціальних автолавок для продажу молока, м'яса, овочів та фруктів. Для зменшення тиску контролюючих органів на фермерів нещодавно було скасовано штрафування за воду від Міністерства екології, проводяться регулярні їх зустрічі з представниками асоціацій, очільники сільських рад, іншими представниками органів місцевого самоврядування.

3.3. Біржові механізми фінансового забезпечення діяльності фермерських господарств

Фермерські господарства за сучасним станом фінансування, в тому числі за рахунок коштів державної підтримки, не мають змоги сформувати належну систему фінансових ресурсів. Більшість з них неконкурентоспроможна, не готова до співпраці з переробними підприємствами, орієнтована на місцеві стихійні ринки. Існує «загроза» виникнення додаткового фінансового навантаження на бізнес унаслідок загострення цінової конкуренції на внутрішньому ринку через зменшення імпорتنих тарифів – посилення конкуренції щодо кількості й асортименту, запровадження міжнародних стандартів і норм безпеки та якості продукції, яка вимагає значних витрат. Вихід із кризового стану потребує реалізації таких заходів: оновлення виробничих потужностей, підвищення рівня ефективності та конкурентоспроможності виробництва, ефективному управлінні, об'єднання фермерських господарств у кооперативи з метою оптимізації й зменшення фінансових витрат за рахунок здешевлення виробництва і збуту продукції, стимулювання лізингу для забезпечення технологічного прориву в умовах браку фінансових ресурсів.

Аграрні біржі є важливим елементом аграрного ринку. Вони знайшли широке розповсюдження на практиці, але діють у недосконалому правовому полі. Насамперед, це стосується відсутності відповідного юридичного оформлення визначення правового статусу аграрних бірж як першооснови їх діяльності. Не знайшли достатньою мірою відображення в законодавстві особливості діяльності аграрних бірж, пов'язані зі специфікою сільськогосподарського товаровиробництва, також не визначено межі та механізм державного регулювання їх діяльності. Вищезазначене у сукупності створює суттєві перешкоди для формування аграрного ринку в Україні в цілому. На підставі проведеного дослідження зроблено висновок, що при здійсненні своєї діяльності аграрна біржа, вступає у безпосередні зв'язки із сільськогосподарськими товаровиробниками, переробними підприємствами й іншими суб'єктами, та набуває аграрно-правової правосуб'єктності. Основною зовнішньою формою діяльності аграрної біржі є створення умов для укладання біржових договорів (спотових, форвардних, ф'ючерсних) на реалізацію продукції агропромислового комплексу шляхом організації та проведення торгів на аграрній біржі.

Пріоритетними напрямками розвитку подальшого вітчизняного біржового аграрного ринку є: виконання комплексу заходів щодо запровадження торгівлі товарними деривативами, базовим активом основою яких є сільськогосподарська продукція, зокрема зерно, з урахуванням організаційне, інформаційного, програмного, розрахункового та правового забезпечення; запровадження стандартизованих правил торгівлі форвардними біржовими контрактами та інших обов'язкових документів, що забезпечують процедуру укладання біржових угод і гармонізацію їх з міжнародними стандартами; запровадження нових та вдосконалення чинних нормативно-правових актів, які регулюють функціонування товарної біржі з укладання форвардних, ф'ючерсних угод та опціонів, створення розрахункових палат бірж, системи гарантій в умовах супроводження угод спотового аграрного ринку, створення умов для функціонування біржової інфраструктури;

покладення на Аграрний фонд функцій єдиного державного органу з формування продовольчих ресурсів та підтримання паритету цін на аграрному ринку; розроблення та затвердження в установленому порядку програми розвитку інфраструктури аграрного ринку, з метою надання допомоги з боку держави у розвитку матеріально-технічного та кадрового забезпечення аграрного ринку, особливо на районному рівні.

У більшості країн розвинутої ринкової економіки серйозна увага приділяється пропаганді біржового ринку та навчання основ біржової діяльності діючих та майбутніх учасників цього ринку. Ця робота здійснюється як безпосередньо провідними біржами світу шляхом періодичного проведення навчальних курсів на платній основі, інформаційно-консалтинговими компаніями, а також вузами з видачею сертифікатів та отримання на їх основі у відповідних державних органах ліцензії на право здійснення професійної діяльності на біржовому ринку. У ряді країн (Франція, Італія), особливо для працівників агропромислового комплексу, держава компенсує витрати на навчання за рахунок коштів бюджету

Висновки до розділу 3

1. Формування ринку земель сільськогосподарського призначення відкриває широкі можливості для приватизації земель фермерів, подальшого розвитку орендних відносин і використання земельно-іпотечних механізмів. Фермери зможуть отримувати довгострокові кредити під невеликий процент, оскільки заставою по ним виступатиме земля сільськогосподарського призначення або майнові права на неї. Перевагами для банків є можливість отримання джерел стабільних довгострокових доходів від виданого іпотечного кредиту, низькі ризики через високоякісну заставу, представлену землями сільськогосподарського призначення або майновими правами на неї. Перевагами фермерів є можливість здійснювати капітальні вкладення для

розвитку бізнесу, у тому числі у поліпшення земель, охорону ґрунтів, захисту їх від ерозії тощо.

2. Обґрунтовано лізингово-бюджетні механізми оновлення сільськогосподарської техніки фермерських господарств. Для збільшення прозорості використання бюджетних коштів запропоновано використовувати звіт про використання коштів державної підтримки фермером, в якому передбачити три розділи: у першому – відображати кошти цільового фінансування, витрачені на придбання необоротних активів, у другому – на придбання оборотних активів, у третьому – на фінансування біологічних активів. Міністерство аграрної політики стимулює придбання фермерами сільськогосподарської техніки на основі механізмів лізингу через Національну акціонерну компанію «Украгролізинг». Міністерство співпрацює з провідними світовими виробниками сільськогосподарської техніки через компанії CLAAS та John Deere. Для якісного та дешевого обслуговування такої техніки створено модель МТС на підприємницькій основі.

3. Для державної підтримки фермерів вживаються такі заходи: надання у лізинг спеціальних автолавок для збуту фермерської продукції в містах, розбудова мережі кооперативних елеваторів для фермерів для зниження вартості логістики, проведення перемовини з зернотрейдерами, збут сільськогосподарської продукції через заготівельно-збутову мережу «Рідне село»; зменшення вартості фітосанітарних сертифікатів на зерно; здешевлення перевезень «Укрзалізниці», послуг припортових елеваторів; відпрацьовується модель фінансування будівництва кооперативних елеваторів; отримання у лізинг необхідного обладнання для організації пунктів збору продукції, створення спеціальних автолавок для продажу молока, м'яса, овочів та фруктів. Для зменшення тиску контролюючих органів на фермерів нещодавно було скасовано штрафування за воду від Міністерства екології, проводяться регулярні їх зустрічі з представниками асоціацій, очільники сільських рад, іншими представниками органів місцевого самоврядування.

4. Запропоновано біржові механізми фінансового забезпечення діяльності фермерських господарств, які сприятимуть формуванню ринкових цін на сільськогосподарську продукцію, вироблену у них. Прямі закупівлі сільськогосподарської продукції через оптових посередників носять дискримінаційний характер, оскільки фермери вимушені продавати продукцію по занижених цінах. Оптовий посередник отримує велику торгівельну надбавку, а прибутки фермера, який створив додану вартість, не заслужено скорочуються, що ускладнює можливості його простого і розширеного відтворення. На відміну від діючої схеми, біржові механізми є прозорими і сприятимуть усуненню диспропорцій у ціноутворенні, що позитивно позначиться на фінансовому забезпеченні фермерських господарств.

ВИСНОВКИ

1. Фермерське господарство є формою підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, здійснювати її переробку та реалізацію з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм у власність та/або користування, у тому числі в оренду, для ведення фермерського господарства, товарного сільськогосподарського виробництва, особистого селянського господарства, відповідно до закону. Воно підлягає державній реєстрації як юридична особа або фізична особа – підприємець.

2. Протягом 2018-2020 років кількість фермерських господарств в Україні скоротилася з 33164 до 31851 од., або на 1313 од. (на 3,96%), а їх питома вага у загальній кількості сільськогосподарських підприємств – 67,4% до 67,0%. Внесок фермерських господарств у формування продукції сільського господарства протягом 2010-2020 років збільшився з 7,3% до 10,7%, у тому числі по рослинництву – із 9,7% до 13,2%, по тваринництву – із 1,7% до 2,5%.

3. За кількістю фермерських господарств у 2018 та 2019 роках лідирувала Одеська область, у 2020 році – Дніпропетровська. Аутсайдером є Рівненська область. Питома вага фермерських господарств у загальній кількості сільськогосподарських підприємств складає близько 67%. Лідерами за їх часткою є у 2018 році – Закарпатська область (82,91%), у 2019-2020 роках – Миколаївська (трохи більше 80%). Найменша питома вага фермерських господарств припадає на місто Київ (близько 3%).

4. У 2020 році 26691 фермерських господарств, або 83,8% їх загальної кількості, мали сільськогосподарські угіддя. Їх площа становить 4817,8 тис. га. Розподілення фермерських господарств за розміром сільськогосподарських угідь має нормальний розподіл, найбільша їх кількість приходить на площу 20,01–50,00 га - 27,6% (332,4 тис. га), 50,01–100,00 га - 12,4% (282,5 тис. га), 100,01–500,00 га - 16,9% (1258,3 тис. га).

5. Об'єктом кваліфікаційної магістерської роботи є ФГ «ОЛДЕН К», яка є юридичною особою, зареєстрованою у 2006 році з присвоєнням ідентифікаційного коду 34374793. Засновником ФГ «ОЛДЕН К» є Ткачов Сергій Вікторович, громадянин України. На підприємстві працює 28 найманих осіб, в тому числі заступник – економіст і бухгалтер, агент з постачання, агент зі збуту, механік, агроном, трактористи. Фермерське господарство діє на основі установчого документа – статуту.

6. Проаналізувавши баланс ФГ «ОЛДЕН К», динаміку і структуру його активів та пасивів, а також напрями використання коштів та провівши їх оцінку, можна зробити висновок про те, що підприємство є фінансово стійким, ліквідним та ефективно здійснює свою діяльність. Підприємство вдало функціонує протягом понад 15 років, збільшуючи території угідь, закупаючи нову техніку для їх обробки, оновлюючи наявну техніку, будуючи технічні приміщення. ФГ «ОЛДЕН К» має бездоганну репутацію, так як збільшення угідь можливе лише через їх покупку або оренду у населення, отже безперервне їх збільшення дає підстави так вважати.

7. Із залучених коштів ФГ «ОЛДЕН К» користується переважно короткостроковими кредитами в невеликих сумах. Провівши розрахунок показників ліквідності, стану основного капіталу, стану оборотних активів, фінансової автономії, маневреності власного капіталу тощо можна із впевненістю сказати, що усі коефіцієнти знаходяться в межах оптимальних значень, а отже і діяльність підприємства є цілком ефективною. Більшість досліджуваних показників має тенденцію до зростання. Підсумовуючи все вищесказане, можемо стверджувати про ефективне управління досліджуваним підприємством, ФГ «ОЛДЕН К» є сучасним, конкурентоспроможним, постійно оновлюваним та зростаючим агропідприємством.

8. Оцінюючи динаміку і структуру реалізації за видами сільськогосподарської продукції, слід визнати, що внесок у її виробництво фермерських господарств протягом 2010-2020 років збільшився у 1,926 разів, у тому числі за рослинництвом – у 1,955 разів, за тваринництвом – у 1,523

разів. Питома вага фермерських господарств в обсягах діяльності господарств усіх категорій зростає з 7,30% до 10,74%, за продукцією рослинництва – із 9,67% до 13,16%, за продукцією тваринництва – із 1,66% до 2,51%. Частка фермерських господарств в обсягах діяльності господарств усіх підприємств збільшилася з 13,30% до 16,62%, за продукцією рослинництва – із 15,86% до 19,27%, за продукцією тваринництва – із 4,08% до 4,79%.

9. Оцінюючи обсяги діяльності фермерських господарств у регіональному розрізі, слід відзначити лідерство у 2018 та 2019 роках Кіровоградської області – відповідно 6667,1 млн. грн. і 7553,4 млн. грн., у 2020 році – Дніпропетровської області - 5597,1 тис. грн. Найменші обсяги припадають на Закарпатську область, які скоротилися.

10. Фермерські господарства роблять значний внесок у суспільне відтворення, їх частка у продукції тваринництва становить: м'ясо (у забійній масі) – 3,1%, молоко – 2,4%, яйця – 0,8%, вовна - 2,3%. По продукції рослинництва частка фермерських господарств становить: культури зернові та зерно-бобові - 14,9%, буряк цукровий фабричний - 4,6%, соняшник - 18,8%, картопля - 0,5%, культури овочеві - 3,0%, культури плодові та ягідні 4,5%. Внесок фермерських господарств у виробництво сільськогосподарської продукції у 2020 році коливається від 0,5% по картоплі до 16,8% по соняшнику. Найбільшими темпами збільшився обсяг виробництва фермерськими господарствами культур плодових та ягідних (у 23,28 разів), культур зернових та зернобобових (7,68 разів), соняшника (7,1 разів), Натомість обсяг виробництва соняшника скоротився майже удвічі. Внесок фермерських господарств у 2020 році у формування поголів'я сільськогосподарських тварин коливався від 2,4% за птицею до 5,0% за свинями.

11. Кількість сільськогосподарських тварин у фермерських господарствах зростає за виключенням коней і кроликів. Найбільші темпи (майже 41 раз) спостерігаються по птиці, більше, ніж у п'ять разів зросло поголів'я свиней, вівець та кіз, корів – у 1,22 разів. Внесок фермерських господарств у виробництво продукції тваринництва у 2020 році коливався від

0,8% по яйцях до 3,1% по м'ясу. Найбільшими темпами зросло виробництво яєць (майже у 20 разів), м'яса – у 9,44 разів.

12. Середня рентабельність виробництва фермерських господарств, розрахована за річними даними 2012-2020 років складає: соняшник - 40,9%, культури плодові та ягідні - 33,8%, виноград – 28%, картопля - 25,3%, культури зернові та зернобобові - 23,4%, молоко – 19%, культури овочеві - 18,6%, птиця на м'ясо - 8,7%, буряк цукровий фабричний - 5,7%, яйця птиці свійської - 3,2%, свині на м'ясо - 1,7%. Збитковим виявилось виробництво великої рогатої худоби на м'ясо (-7,2%), вівець та кіз на м'ясо (-13,1). Таким чином ефективність функціонування фермерських господарств у рослинництві вище, ніж у тваринництві.

13. Формування ринку земель сільськогосподарського призначення відкриває широкі можливості для приватизації земель фермерів, подальшого розвитку орендних відносин і використання земельно-іпотечних механізмів. Фермери зможуть отримувати довгострокові кредити під невеликий процент, оскільки заставою по ним виступатиме земля сільськогосподарського призначення або майнові права на неї. Перевагами для банків є можливість отримання джерел стабільних довгострокових доходів від виданого іпотечного кредиту, низькі ризики через високоякісну заставу, представлену землями сільськогосподарського призначення або майновими правами на неї. Перевагами фермерів є можливість здійснювати капітальні вкладення для розвитку бізнесу, у тому числі у поліпшення земель, охорону ґрунтів, захисту їх від ерозії тощо.

14. Обґрунтовано лізингово-бюджетні механізми оновлення сільськогосподарської техніки фермерських господарств. Для збільшення прозорості використання бюджетних коштів запропоновано використовувати звіт про використання коштів державної підтримки фермером, в якому передбачити три розділи: у першому – відобразити кошти цільового фінансування, витрачені на придбання необоротних активів, у другому – на придбання оборотних активів, у третьому – на фінансування біологічних

активів. Міністерство аграрної політики стимулює придбання фермерами сільськогосподарської техніки на основі механізмів лізингу через Національну акціонерну компанію «Украгролізинг». Міністерство співпрацює з провідними світовими виробниками сільськогосподарської техніки через компанії CLAAS та John Deere. Для якісного та дешевого обслуговування такої техніки створено модель МТС на підприємницькій основі.

15. Для державної підтримки фермерів вживаються такі заходи: надання у лізинг спеціальних автолавок для збуту фермерської продукції в містах, розбудова мережі кооперативних елеваторів для фермерів для зниження вартості логістики, проведення перемовини з зернотрейдерами, збут сільськогосподарської продукції через заготівельно-збутову мережу «Рідне село»; зменшення вартості фітосанітарних сертифікатів на зерно; здешевлення перевезень «Укрзалізниці», послуг припортових елеваторів; відпрацьовується модель фінансування будівництва кооперативних елеваторів; отримання у лізинг необхідного обладнання для організації пунктів збору продукції, створення спеціальних автолавок для продажу молока, м'яса, овочів та фруктів. Для зменшення тиску контролюючих органів на фермерів нещодавно було скасовано штрафування за воду від Міністерства екології, проводяться регулярні їх зустрічі з представниками асоціацій, очільники сільських рад, іншими представниками органів місцевого самоврядування.

16. Запропоновано біржові механізми фінансового забезпечення діяльності фермерських господарств, які сприятимуть формуванню ринкових цін на сільськогосподарську продукцію, вироблену у них. Прямі закупівлі сільськогосподарської продукції через оптових посередників носять дискримінаційний характер, оскільки фермери вимушені продавати продукцію по занижених цінах. Оптовий посередник отримує велику торгівельну надбавку, а прибутки фермера, який створив додану вартість, не заслужено скорочуються, що ускладнює можливості його простого і розширеного відтворення. На відміну від діючої схеми, біржові механізми є прозорими і сприятимуть усуненню диспропорцій у ціноутворенні, що

позитивно позначиться на фінансовому забезпеченні фермерських господарств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аверчев О. В., Аверчева Н. О. Напрями підвищення ефективності використання земельних ресурсів у фермерських господарствах. *Економіка та держава*. 2020. № 5. С. 15-22.
2. Алескерова Ю. В., Гурницька С. О. Організація фінансової роботи фермерського господарства. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2018. Вип. 2. С. 123-127.
3. Андрійченко Л. В., Порудєєва Т. В., Шкумат В. П. Екологічний стан земель фермерських господарств Миколаївської області та шляхи його покращення. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]*. Серія : Екологія. 2012. Т. 179, Вип. 167. С. 55-58.
4. Андрущак Є. Управління фінансовими ресурсами у процесі реструктуризації підприємств. *Фінанси України*. 2012. № 7. С. 30–38.
5. Бадаковський В. Ю. Проблеми залучення кредитних ресурсів вітчизняними підприємствами. *Фінанси України*. 2015. № 1. С. 106–112.
6. Безверхий К. В. Порядок створення і функціонування суб'єктів підприємницької діяльності - фізичних осіб-підприємців в Україні. *Фінанси, облік і аудит*. 2012. Вип. 19. С. 246-253.
7. Бердніков Є. Правові позиції щодо визначення кола суб'єктів (осіб), що мають право на приватизацію земель для ведення фермерського господарства, та кола об'єктів (земельних ділянок), що підлягають такій приватизації. *Землевпорядний вісник*. 2015. № 4. С. 26-29.
8. Борисовський Д. В. Ефективність державної фінансової підтримки фермерських господарств. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*. 2014. Вип. 149. С. 105-113.
9. Братчиков В. Держзембанк – фінансова опора дрібних фермерських господарств. *Финансовые услуги*. 2013. № 5-6. С. 14-15.

10. Бурлан С. А., Каткова Н. В., Матушевська О. А. Розвиток методичного підходу до аудиту оренди земель сільськогосподарського призначення. *Технологический аудит и резервы производства*. 2016. № 2(6). С. 4-10.
11. Галайко А. М. Державна фінансова підтримка фермерських господарств. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Вип. 20(1). С. 100-103.
12. Гололобова О. О., Кравченко Н. Б., Давидова Е. Д. Агроекологічна та еколого-економічна оцінка використання земель сільськогосподарського призначення фермерського господарства. *Людина та довкілля. Проблеми неоекології*. 2012. № 3-4. С. 102-112.
13. Григор'єва Х. Правові засади надання поворотної фінансової підтримки фермерським господарствам в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 105-109.
14. Гринів Б. В. Економічний аналіз торговельної діяльності. – 2-ге вид., переробл. та допов. К. : Центр учбової літератури, 2012. 392 с.
15. Groshov S. V. Організаційно-економічний механізм управління ефективністю використання земельних ресурсів фермерських господарств. *Бізнес Інформ*. 2019. № 1. С. 208-214.
16. Groshov S. V. Управління ланцюгами створення цінності в контексті підвищення ефективності використання земельних ресурсів фермерських господарств. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2018. № 4. С. 76-83.
17. Довбуш А. В. Визначення фінансових результатів фермерських господарств. *Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету*. 2013. Вип. 21. С. 170-174.
18. Єременко Д. В. Особливості використання земельних ресурсів у фермерських господарствах. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2015. № 1. С. 38-42.

19. Здирко Н. Г. Удосконалення фінансової звітності фермерських господарств в частині державної підтримки. *Облік і фінанси*. 2013. № 2. С. 16-24.
20. Здирко Н. Г. Уніфікація фінансової звітності для відображення коштів державної підтримки фермерськими господарствами. *Облік і фінанси*. 2013. № 1. С. 15-21.
21. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>
22. Іванів С. І. Методологія управління земельно-орендними відносинами фермерських господарств як елемент ефективного використання ресурсного потенціалу. *Інноваційна економіка*. 2020. № 7-8. С. 49-55.
23. Іванченко В. О. Фінансова складова інвестиційного забезпечення діяльності фермерських господарств України. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2015. № 3(1). С. 126-129.
24. Кварцхава О. В. Проблеми формування фінансової звітності фермерських господарств. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2013. № 4. С. 109-112.
25. Корінець Р. Я., Похиленко Н. М. Фермери та ринок земель сільськогосподарського призначення. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія : Економічні науки*. 2018. № 4. С. 48-54.
26. Корнієнко Г. С. Окремі питання правового забезпечення фермерського землекористування в умовах ринку земель. *Проблеми законності*. 2020. Вип. 148. С. 162-168.
27. Корнієнко Г. С. Правове регулювання набуття права власності на земельні ділянки для ведення фермерського господарства в Україні. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 139. С. 134-142.
28. Корнієнко Г. С., Соловійова В. С., Нестеренко І. В. Правові аспекти державної підтримки фермерських господарств в умовах обігу земель сільськогосподарського призначення. *Форум права*. 2020. № 4. С. 45–55.

29. Линенко А. В. Оптимізація структури джерел фінансових ресурсів підприємства. *Вісник Запорізького національного університету. Серія: Економічні науки*. 2014. № 2. С. 47 – 55
30. Малій О. Г. Фінансові ресурси підприємств та джерела їх формування: теоретичні аспекти. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2016. № 2. С. 71 – 74.
31. Мельник Л. Ю. Земельні угіддя фермерських господарств. *Агросвіт*. 2013. № 12. С. 2-7.
32. Міністр Мінагрополітики України Микола Присяжнюк: «Фермерам полегшать процедуру отримання в лізинг техніки від провідних світових виробників»; «Кооперативи отримують від держави елеватори та обладнання для збуту продукції»; «В Україні зменшується тиск контролюючих органів на фермерів». *Техніка і технології АПК*. 2013. № 10. С. 6.
33. Нежевело В. В. Процесуальна забезпеченість прав орендарів у разі використання земельних ділянок для ведення фермерського господарства. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2019. № 3. С. 32-39.
34. Николук О. Д. Фінансові аспекти конкурентоспроможності фермерських господарств. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Сер. : Економіка, аграрний менеджмент, бізнес*. 2013. Вип. 181(6). С. 352-357.
35. Николук О. Д. Фінансові аспекти конкурентоспроможності фермерських господарств. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Сер. : Економіка, аграрний менеджмент, бізнес*. 2013. Вип. 181(6). С. 352-357.
36. Олександренко І. В., Шевченко М. О. Напрями підвищення фінансової безпеки фермерських господарств. *Економічний форум*. 2019. № 1. С. 138-150.
37. Олійник А. С. Державна фінансова підтримка розвитку фермерських господарств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 15. С. 39-44.

38. Осадча О. А. Стан та напрями поліпшення фінансового забезпечення фермерських господарств. *Формування ринкових відносин в Україні*. - 2014. № 11. С. 148-150.

39. Платонова Є. О., Черемнова А. І. Правовий механізм передачі земельних ділянок для ведення фермерського господарства. *Актуальні проблеми держави і права*. 2015. Вип. 75. С. 350-357.

40. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

41. Попова С. П. Фінансова підтримка фермерських господарств. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2014. № 2(1). С. 121-126.

42. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення: Закон України від 31.03.2020 № 552-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-20#Text>

43. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24.06.2004 № 1877-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text>

44. Про затвердження Методичних рекомендацій з організації та ведення бухгалтерського обліку в селянських (фермерських) господарствах: Наказ Мінагрополітики України від 02.07.2001 № 189. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0189555-01#Text>

45. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 30 "Біологічні активи": Наказ Міністерства фінансів України від 18.11.2005 № 790. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1456-05#Text>

46. Про фермерське господарство: Закон України від 19.06.2003 № 973-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text>

47. Севрук О. Використання земель для ведення фермерського господарства: проблеми законності. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2018. № 1. С. 34–40.

48. Слюсаренко К. В., Британ С. А. Проблеми формування та використання фінансових ресурсів підприємств України в сучасних умовах господарювання. *Молодий вчений*. 2015. № 5 (20). С. 84 -91.

49. Станко Г. В. Економічні та фінансові засади ефективного функціонування фермерських господарств у Чернівецькій області. *Науковий вісник [Буковинського державного фінансово-економічного університету]*. *Економічні науки*. 2013. Вип. 1. С. 34-43.

50. Статистичний збірник «Сільське господарство України». К.: Державна служба статистики України, 2021. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/09/zb_sg2020.zip

51. Стойко О. Я. Державна фінансова підтримка фермерських господарств в Україні. *Вісник Житомирського національного агроекологічного університету*. 2011. № 2(2). С. 399-407.

52. Стойко О. Я. Державна фінансова підтримка фермерських господарств в Україні. *Вісник Житомирського національного агроекологічного університету*. 2011. № 2(2). С. 399-407.

53. Строкаль В. П. Аналіз земельних ділянок селянського фермерського господарства «Нива» за показниками агрохімічної паспортизації земель. *Вісник Харківського національного аграрного університету імені В. В. Докучаєва. Серія : Ґрунтознавство, агрохімія, землеробство, лісове господарство, екологія ґрунтів*. 2017. № 2. С. 328-335.

54. Строкаль В. П., Коновалова Ю. В. Оцінка придатності земельних ділянок для вирощування зерняткових ягід на прикладі фермерського господарства «Лаяр». *Вісник Харківського національного аграрного університету імені В. В. Докучаєва. Серія : Ґрунтознавство, агрохімія, землеробство, лісове господарство, екологія ґрунтів*. 2015. № 1. С. 185-194.

55. Тігова Г.М., Селівестрова Л. С., Процюк Т. Б. Аналіз фінансової звітності. К.: Центр учбової літератури, 2012. 268 с.

56. Томчук О. В., Полеся В. М. Використання земельних угідь фермерськими господарствами Вінницької області. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2016. № 7. С. 27-38.

57. Уркевич В. Ю. Актуальні правові проблеми використання земельних ділянок фермерських господарств. *Право та інновації*. 2014. № 3. С. 113-117.

58. Шевчук Н. Капітал підприємства: формування та ефективність функціонування. *Ринок цінних паперів України*. 2013. № 5–6. С. 39–43.

59. Шелудько В. М. Фінансовий менеджмент. К.: Знання, 2013. 375 с.

60. Щурик М. В. Використання земельних ресурсів фермерськими господарствами карпатського макрорегіону. *Агросвіт*. 2010. № 11. С. 34-37.

61. Юркевич Ю. М. Фермерське господарство як об'єднання фізичних осіб із метою реалізації підприємницьких інтересів у сфері здійснення професійної діяльності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2016. Вип. 77. С. 209-214.

62. Юрченко Е. Правова доля земельних ділянок, наданих особам на праві постійного користування для створення та ведення фермерського господарства. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 9. С. 99-103.